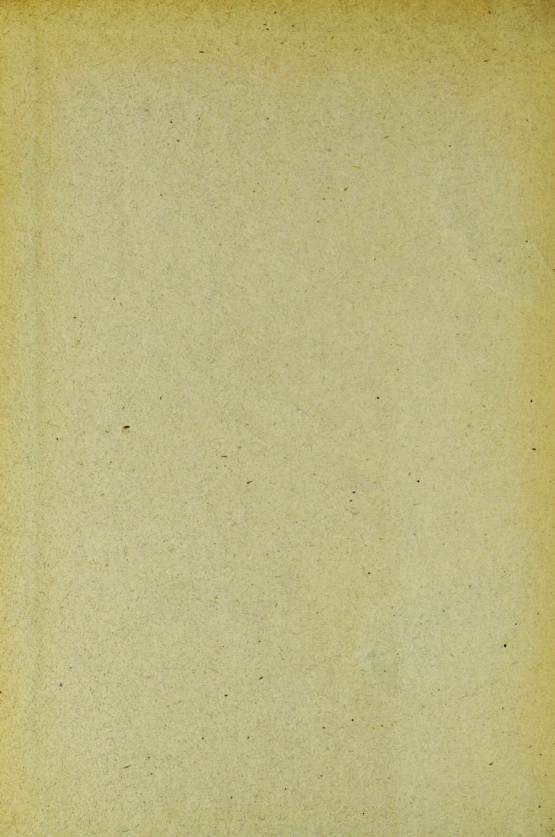

891.99

C-63

Խ. Լ. ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՊՐՈԼԵՏԱՐԻԱՆԵՐԻ ԱՍՍՈՑԻԱՑԻԱ

ԳՐՈՒԵՏԱՐՆԵՐ ԻՈՂՈՐ ՅԵՐԿՐԵՐԻ, ՄԻԱՑԵՄ

ԳՐ. ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ

263

94.

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1928 թ.

ՍՏԵՓԱՆԱՅԵՐՏ

891.99
շ-63

✓
ՀՐԱՏ. ԻՆՔ. ԼԵՌ. ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՊՐՈԼԵՏԳՐՈՂՆԵՐԻ ԱՍՍՈՑԻԱՑԻԱՅԻ

891.99

94-63

Գրողները բոլոր յերկրների, միացե՛ք!

ԳՐ. ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ

Դր. Ներսիսյան
Գրեգորյան
Մեծ. Գրեգորյան
21/12-30
Գրեգորյան

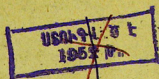
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

94

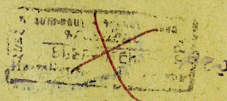
A II
66814

1928 թ.
Ստեփանակերտ

22096

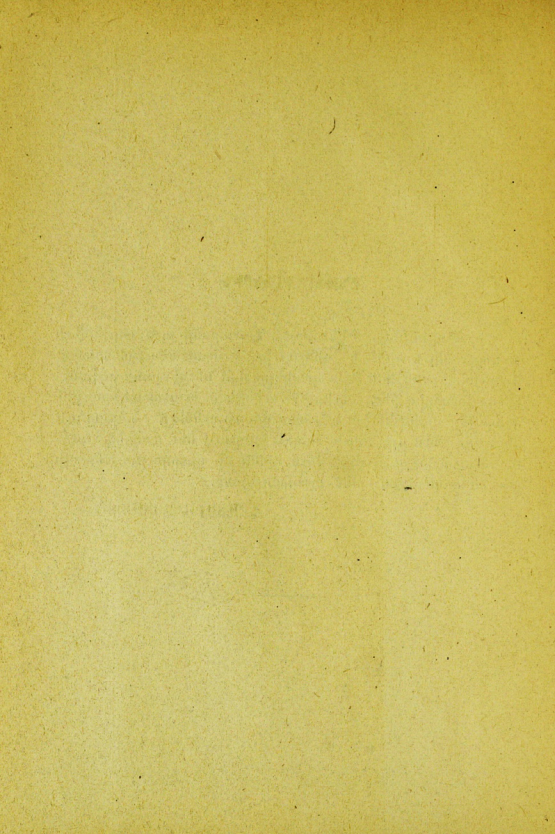
5812

22.

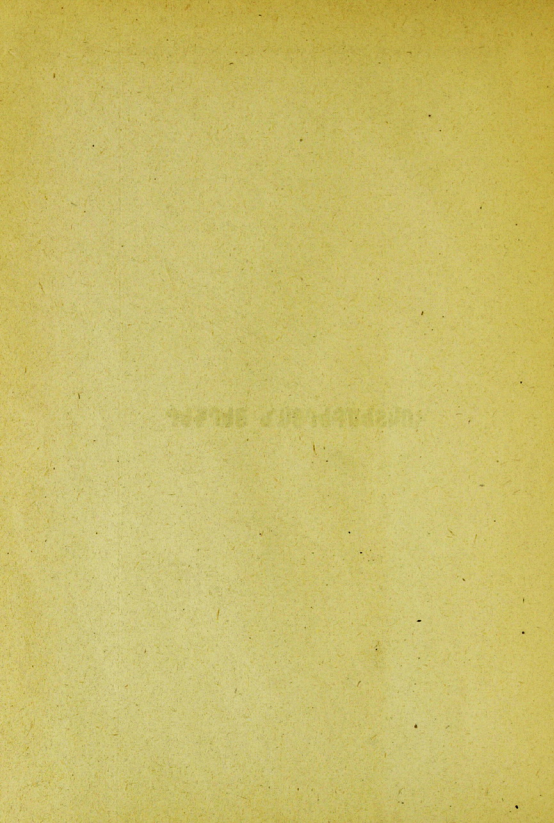
ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐԻՆՆ

Սրանով ինքնավար Լեռնային Ղարաբաղի պրովեսգորդների աստղիացիան հիմք է դնում իր հրասարակություններին: Առաջին հերթին մենք հրասարակելու յենք Ներսիսյանի գրվածքները, վստեղից հետո առիթ ենք ունենալու հրասարակելու յեվ մնացած ընկերներին: Հրասարակությունների ընթացքում նկատվող թերությունների մասին խնդրում ենք իրազեկ դարձնել հրասարակչությանս, վորն ամեն մի դիտողություն հաշվի կառնե ապագայում մեծ ուրախությամբ:

ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՅԵՐԳԵՐ

* * *

Յես ձեզ ասում եմ,—անբաղ մեռելի
վողբը կհնչե մութերում խաղաղ,
գիշերներն անհուն մարդիկ կօրջեն
անհույս վճահար...

Կյանքը տանջալի դժողկ կդառնա՝
ամեն տեղ արցունք, հալածանք, կսկիծ,
արյուն, կոտորած...քովառ մայրերի
անլուռ վողբերից,

անզգա յերկրի բռնության հլու
մարդը խենթացած, ցավից տանքահար,
անպարտ զայրույթով կեղևն փռելու
կապանք ու շղթա:

Յե՛վ վրեժխնդիր նա անեղ կամփով
կփռե կուռքը պառսած պապերի,—
խորհակած հնի փլատակներում
նոր կյանք կստեղծե...

Յես քեզ ասում եմ,—այդ արյան անափ
սե՛վ բաղանիքից մարդը կհանե
վախճանը մարտի, յերկերն երջանիկ
կծպտա նորից...

1917 թիվ.

Պետերբուրգ.

* * *

Գալիս ենք ահա՛ մեր նախնիների
սեւի հայրենիքի մութ խավարներում
նոր լույս վառելու... Գալիս ենք ահա,
վոր մեր պապերի պաշտած կուռքերի
բազինը փլեմք մեր փառքի համար...
Մենք ենք հանճարը մեր ժամանակի,
քարզմանը հզոր անքիվ մուրհերի
կուռ հարվածներից լավող ձայների...
Մենք հայելին ենք գործարաններով,
մեքենաներով հարուստ ֆաղափ...
Ե՛յ, դուք նախնական կյանքը դրվաճող
գեղջուկ յերգիչներ, հեռացե՛ք փութով...
Հանապարհ հարթե՛ք մեր յերթի առաջ...
Մենք ենք շալկը շոգեկառքերին
ֆառող կաքսայի... Ձեր սայլակներով,
խղճուկ յեզներով, հոգնած ուղտերի
հոգնած կարվանով հեռացե՛ք փութով...
Վաղուց ե՛ք յերգել, ինչ պիտ յերգելիք,
նանապարհ հարթե՛ք, այդ մենք ենք գալիս...

Շուշի
1918 թ.

ԱՐՇԱԼՈՒՅՍԻՆ

Այս մեր նոր կյանքի նոր արևները
 յերկնող մշուշում՝ անհուն գիշերը
 անթիվ դարերի թույնով ծանրացած,
 իր դաժան, լպիրշ, մահասփյուռ շնչով
 լույսերն է մարում... Դուք խավարացան
 մի հրդեհ վառեք, սիրտս ձեզ պատրույդ
 այդ մեծ հրդեհին...

*

Սե, մութ բանտերի մղձավանջներում
 թռկերից կախված մեր ընկերների
 տնքոցն է լավում. դաճապատների
 սրերին փարված յերեկ անվեհեր
 կովող մարտիկն է այսօր մունջ մեռնում,—
 դուք նոր վրեժի ցասումով անսանձ
 հոգիս հրդեհեք խավարում փնջած...

*

Գործարաններում պայթած կաթսայից
 մեռած բանվորի ուղեղն է վառվում.
 և գործատերը բորենու նման
 իր ձեռավայտով վառվող ուղեղում
 հեռքերն է փնարում իր մեքենայի...
 Դժողք է դադիր... Հրդեհեք շուտով
 և այս դժողքը, միաքս ձեզ պատրույդ
 այդ մեծ հրդեհին...

*

Լայն փողոցներում, ուր պալատներն են
 հպարտ ճակատով ցցված կողք-կողքի,

ուր վոր «որենք»-ի տներն են ղինված
 սվինների տակ շրջող պահակով...
 Լայն փողոցներում ձեր ընկերների
 քույրերն են ծախվում «որենքին», փողին...
 Այրեք փողոցը... Որենքներն այրեք
 լայն փողոցների... Խնքս ձեզ պատրույգ
 այդ մեծ հրդեհին...

*

Հաղթ տաճարների դռներից ահա
 փողոցն է քշվում մուրացիկների
 շարանը յերկար... «Աղոթողներին»
 հաճո չե տեսնել ցնցոտի, արցունք...
 «Հավիտենական սիրո քարոզիչ»
 քահանան լպիրշ ժպիտը դեմքին
 թավապատ կանանց աղոթքն է միայն
 հաճույքով լսում... «Աստվածն» ել այստեղ
 փողով է ծախվում... Պետք չեն մեզ աստված
 և վոչ տաճարներ... Վառեցեք շուտով,
 այրեք տաճարը, այրեք աստծուն...
 Խնքս ձեզ պատրույգ այդ մեծ հրդեհին...

1918 թ.

Թիֆլիս

ԹԵ ՎՈՐ ԻՆՁ ՆՄԱՆ ՔԱՂՑԱԾ ԼԻՆԵՑԻՔ...

Խավարի գրկից՝ դուք յեկաք մի որ,
ճանապարհ ընկաք խրոխտ քայլերով
դեպի առավոտ.

Սև տարիների խենթ վորո՞նումի
անջինջ կնիքը կնճռոտ դեմքներիդ,
ծարավ շների վոհմակի նման

դուք հասաք այստեղ...

Յեւ ջուր եք ուզում քամել քարերից,
դուք հաց եք հայցում անզգա ժայռից,
ջարդված մուրացկի վոտներով նկուն
կանգնել եք այստեղ...

Ձեր բազուկներն եք պարզում անցնողին,
արտասվում՝ հուզված, լալիս՝ տրամաձայն.
բայց յիս՝ ձեր վորդին—ձեզ պես քաղցածին
ել չեմ հավատում...

Թե վոր ինձ նման քաղցած լինեյիք,
դուք վողջ աշխարհը մեկին կուտեյիք
և վոչ՝ թե՞ այսպես ձեր վղին իջնող
սրերից կախված միշտ քարշ կգայիք
մահվան այլանդակ ստվերի նման...

*

Խեխտող արցունքից մեռնող ծերունու
տրտունջով անգոր

դուք դեռ սողում եք այս յերկրի վրա
և կարծում եք թե նա՝ այն ցնցոտի
աստվածը հրեշ

իր բարձունքների անեղ գահույթից
կփուլթա իջնել ձեզ ձեր տանջանքից
փրկելու մի որ...

Ձերմ աղոթքների բույրով հոգեթով
 արբած՝ չոքել եք այս ճամբի վրա,
 դեպի յուսից քնքույշ, մահու չափ տրտում
 ձեր մրմունջներն են յերկինք բարձրանում...
 Յես չեմ հավատում այդ աղոթքներին...
 Թե վոր ինձ նման քաղցած լինեյիք,
 դուք վողջ աշխարհն անզուսպ զայրույթի
 բոցերով անմար մեկեն կայրեյիք
 և վոչ թե այսպես սողունի նման
 ձեր նման մարդկանց վոտքի տակ ընկած
 պիտի մեռնեյիք—գալիք փրկության
 գովքը յերգեյիք:

*

Յես ձեր պոետն եմ,
 տնապատների մեռած ավազը
 հուզող մի խորշակ,—
 յես մրբկածին մրբիկ եմ անսանձ,
 յերբ ես շունչ տուա, դուք ընկաք պարտված...
 Այժմ լալիս եք... Ձեզ չեմ հավատում...
 Թե վոր ինձ նման քաղցած լինեյիք,
 ուռած ծովի պես կատաղի շնչով
 ձեր հաղթ հոսանքն ամբողջ աշխարհը
 պիտի հեղեղեր
 և վոչ թե այսպես դռնեղուռ ընկած
 հաղթ զղիակների պարիսպների տակ
 քաղցած ու ծարավ դեռ մինչև այսօր
 պիտի դողայիք...

ՔԱՂԱՔՆ ԱՆՑՑԱԼՈՒՄ

Այս գեղեցկանիստ, շքեղ քաղաքում,
 թվում է, մի դար վոչինչ չկերած
 ամբողջ աշխարհը՝ և արևմուտքը,
 և արևելքը, բնեռից բնեռ
 վողջ յերկրագունդը՝ լափել ցանկացող
 մի դազան եմ յես: Յեվ յերբ հոյակապ,
 շքեղ, լուսառատ ձեր պալատների
 մեծ դահլիճներում որվա խնջույքից
 արբած, հագեցած դաշնամուրի մոտ
 գիրգ բազմոցներին մեղկորեն կռթնած
 կուշտ ընթրիքների, յերգի և պարի,
 տարփուհիների գովքն եք ներբողում,—
 յես մայթի վրա սանձված զայրույթիս
 խելատված հուզմունքով անիծում եմ լուռ
 իմ ապրած որը, վոր զրկանք եր սոսկ,
 մի անանց կոշմմը, ուտելու կարճա...

*

Յեվ այստեղ կանգնած, թվում է, մի դար
 վոչ մի բառ չասած մի խենթ համը եմ յես...
 Յերբ փողոցներում ձեր բաղմահազար
 կուշտ սնվածներիդ շարքերն են անցնում
 յերդով ու բույրով, յես մայթի վրա
 դուր հուսացողի ցասկոտ տենչանքով՝
 համառ հայացքս ուղղած խիտ առ խիտ
 անցնող ժխորիդ՝ վորոնում եմ լուռ
 հազարներիդ մեջ ինձ պես դեթ մեկին...
 Ա՛հ, նրանք շատ են՝ անթիվ, անհամար,
 բայց չկան այստեղ... Դուք յերկնակարկոտ
 ձեր գլխակների լքտի որենքով,

կարիքի, քաղցի հզոր մտրակով
 լայն փողոցներից քշել եք նրանց,
 վոր շքեղ յերթը փափկասունների
 կանգ հառնե թեկուզ մի վայրկյանի հափ,
 շարժվող կմաղքներ տեսնելով ճամբին:
 Դուք վարպետորեն քշել եք նրանց,
 վոր բիրտ ցնցոտին չքսվե հանկարծ
 ձեր շքեղ կանանց նուրբ զգեստներին,
 վոր քաղցից անզոր մեռնողի լացը
 չվրդովե ձեր տարփուհիների
 ժպիտը ծախված... Նրանք փակված են
 անլույս ու խոնավ նկուղների մեջ:
 Գործարաններում, հանքերի խորքում
 հողոցների մոտ, ծուխ ու մուխի մեջ
 յուզոտ լաթի պես այրվում են նրանք.
 անանց կիրճերի վողորկ շուրթերին,
 կարծր լեռների կրճքերը մտած
 քլունգով, բահով, թանչող կաթսայի
 ուշժով ու թափով ճամբա յեն ճեղքում
 ձեր յեղքի համար. քարից ու հողից
 կյանքեր են քամում, կյանքերը մաշում
 հուր վայելքների, այրող հաճույքի
 աղբյուրը դարբնում ձեր փառքի համար...
 Յերբ ծաղկափթիթ գեղ պարտեղներում
 սիգանեմ վազքով ընթացող շան հետ
 արծաթ ծիծաղի զուպ քրքիջներով
 թարմ շուշանների բույրն եք դուք շնչում,
 նրանք—հնոցի տոթից հրկիզված—
 ձուլված կապարի փոշին են ծծում,
 յերբ ձեր հոյակապ պալատների մեջ
 գիրգ բազմոցներին ծուլորեն կռթնած
 բիրա վայելքների վայրադ^րձևերն եք
 անվերջ յերազում... Յուրա նկուղների
 խավարի զրկում նրանք լոկ հացի
 կարոտն են միայն անվերջ վորոճում...

*

Պալատների դեմ այս մայթի վրա,
 Թվում ե, մի դար իմ տեղում մեխված
 անքուն եմ ապրել... Յերբ թաառոններից
 շքեղ կառքերով անուշ կրքերի
 քաղցր հուզմունքով, պարարտամարմին
 դուք ասպետներդ, մեր այս որերի
 տարափուհիների ազդերը գրկած
 տուն եք սլանում, յերբ վոր ձեր առաջ
 թավշով, մետաքսով փարթամ զարդարված
 ննջարանների զոհներն են բացվում,—
 ցատկոտ մի վշտով դիտում եմ յես ձեզ,
 ձեր յերթն անիծում, ձեր յերթն անզգա...

* .

Թվում ե, մի դար սպասել եմ յես,
 վոր այսօր միայն յուր ջարդված պանգը
 դայրույթով ճանկած մի գամբուի նման
 կատաղի ոռնում... Յուր խոցված թաթի
 վերքերը լիզող աւյուծի նման
 անլուռ վորոտամ... Թվում ե, մի դար
 սպասել եմ յես, վոր այսօր միայն
 յես խարույկ վառեմ մայթերի վրա
 ընկածների մեջ... Խարույկ... Դարերի
 Անեծքից վառած... Հավերժական հո՛ւր,
 վոր վողջ յերկիրը հրդեհե, լավե,
 դարձնե մի գեղ վայր, ուր պալատներում
 մինչև առավոտ գիրգ բազմոցներում
 յերգչուհիների ներկված շուրթերից
 համբույր չեն քաղի տերերն աշխարհի...
 Ուր յերբեք, յերբեք անձրևին, ցեխին
 մարդիկ չեն մեռնի մայթերի վրա...

*

Թվում ե, մի դար սպասել եմ յես,

վոր աշտոր միայն ապրած որերիս
 արհավիքների, վշտի, զրկանքի
 կուտակված թուշնի մաղձով վորոտամ...
 — Ե՛յ, դուք հանքերում, գործարաններում,
 գետնի տակ վորոված մութ նկուղներում,
 խարխափումների անծայր ճամբերում
 ինձ պես դեղերով քաղցած ընկերներ...
 Հանեցեք սիրաս, ալրեցեք դուք այն,
 թող պատրույգ դառնամ ձեր կյանքի համառ
 Մարտի խարույկին... Սիրաս հանեցեք,
 թող վոր ձեր վառած հրդեհների մեջ
 կյանքս մոխրանա, թող ձեր հաղթության
 որհներգը յերգեմ, այնպես մահանամ...

1918 թ.

Թիֆլիս

* *

նոր արշալույսին մեռնող խավարի մշուշների մեջ
 ձեզ նման մարդկանց գանգերն են ջարդված հաղթողի ճամբին,—
 դիաթումբերում լսիր լվայելքի խնդումով անվերջ
 ծափերն են հնչում ձեր դահիճներին... Մզահանդեսի
 վողբացողներից ապստամբության խարույկը վառեք:

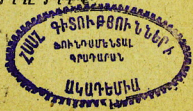
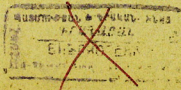
Մեր ընկերներին սուր ավիններին շամփրող գազանն է
 տերը խնջույքի: Հազար խեղճերի արյան շաղախից
 հաղթ դղիակներն են ձուլվել վերամբարձ լեռների նման...
 Մռայլ բանտերի մուկ նկուղներում խեխտվող, մահամերձ
 ուրուականներից, յեկեք փշրելու կապանք ու շղթա:

Կախաղանների թոկերից ճոճվող կյանքերի գնով
 ամբոխն էր մի որ. դարավոր շղթան իրնից թոթափել,
 այժմ խայտառակ սյուների առաջ իր խել անկումի—
 ձեր սև պարտության տոնն է նա տոնում... Դուք ըմբոստության
 ջատագովներից նոր առավուտի նոր յերգը յերգեք:

Պարտառամարմին մարդ տղրուկների աշխարհն է հզոր
 մութ իրեքթներում հանգչող վորքերին նենգության խեխտում,
 լուսագուրկ բանտում խամրող կյանքերի դահիճներն այսօր
 մեր ընկերների կարմիրն են հագել... Բռնավորներից
 հալածվածներդ... Հին կյանքի շքեղ մահերգը յերգեք:

Գործարանների բյուր, յերկնակարկառ աշտարակներից
 աքնող բանվորի խեխտող հառաչն է ծխի հետ ժայթում,
 քաղցից վոսկրացած անթիվ ձեռների անդուլ շարժումից
 վայելքն են քամում անթիվ կյանքերի դահիճներն անպարտ...
 Բանվոր մարդկության ապստամբության նոր յերգը յերգեք:

1918 թ.
 Թիֆլիս

ՀՇՄԱՐՏՈՒԹՅԱՆԸ ՆՅՈՒՍԻՍԱՅԻՆ

Մահասարսուռ պատերի տակ տհեղաշուք իմ բանտի
 այն լուսերանգ յերազներին յիս խորթացած ու ոտար,
 սիրտս լեցուն այս հողեմաշ տանջանքներով ցնցոտի
 քեզ եմ հայցում, առավոտյան, յերբ լույսը գա, իմ բանտն իջիր, յեկ այցի:
 Կախաղաններ շարվեղարան, կախաղաններ արնաներկ:
 Ղթաներով կաշկանդված ե միաքս գերի քո կանչին,
 հրաճերմակ, բոսորափայլ յերազներին վառ փերի,
 քեզ եմ հայցում, յերբ մուլթն անցնի, կախաղանիս յեկ այցի:
 Շանթահարե քո արնավառ ճաճանչներով հրազեղ
 աշխարհները մուլթ ե տնհույս նկուղների, բանտերի...
 Կուռ բանակիդ զորասյուրներն արագընթաց, յերկաթյա
 թող ողակեն ե հրդեհեն կախաղանս—սե յերազն իմ կյանքի...
 Հրդեհներիս մոխիրները հարավ, հյուսիս ցան ու ցիր
 արևելքից մինչ արևմուտք թող փոխարկվեն ծովերի,
 իրարանցման կենսակառույց նոր քայլերգով դու անհաղթ
 առավոտյան բանտս թաղիր ճաճանչներիդ ցնցուղներում դյուլթական...
 Կախաղանիս սյուրների մոտ քաղցրանվագ, հաղթ յերգերիդ կարոտով
 հեքս բռնած սպասում եմ դվարթարար քո կանչին
 ե յերազում հրաճերմակ ճաճանչները քո հրդեհած արևի,
 յերբ լույսը գա, խրոխտացած իմ բանտն իջիր, յեկ այցի...

1918 թ.

Քթիկ

ՎՈՃՐԱՊԱՏՈՒՄ

Բոլոր նրանց, ովքեր ընկան մեր ազատության
սուղ-վերջալույսին:

... Շշաղկ սուլեց... Վիրավոր գոմեի
ծանր ճնեցով փռնչաց կաթան,
կասեռ, ճնչաապառ ընկալ կես նամբին.
Ել չեւ հանդգնում հայլ առաջ շարժվել...
Գնացք կանգնեց...

Յեւ յերկարապատ պատահաններից
ապրելու ճնչով այրվող աչքերը
զննեցին նամբան... Ավազների մեջ
իզուր չեւ կանգնել դիվային ճիշով
ուռնացող կաթան...

... Բաց դաշի վրա մահու չափ մոայլ
բանսարկյալների անգեւ շարանն է
զլխիկոր մնջած... Հրացանների
կորերից բռնած խուժանն է ահա
շուրջն ամբոխված...

... Սեւ վոնիրների բույնով ծանրացած
ալազների մեջ մութերն են լալիս.
մահապարսների սեւ հոգեվարքի
ցավերով հղի ճնչոտ գիւշերն է
նեկեկում անձայն...

Տխուր նվվոցով բանսարկյալների
յերկրորդ շարանն է իր կյանքը վոզբում.
նգնում է փորձել իր հույսը վերջին.

ցանցի փախչում ե ու ցանցի փութում
հալածողների հաղթական նամբին...

.

... Յերրորդ շաբաթն էլ վերահաս մահվան
խելագար վազի արևոս հեճերով
իր քնկերների նամբան ե անցնում,
բաց դաշտի վրա անկենդան պառկում...

.

... Թիկունքում բողած արյուն ու վոճիր,
դեպ փառքն ու պաշիվ, դեպ արևով արբած
խելագարների ծափերը հուժկու՝
հաղթական կռվից յե՛ս դարձող խիզախ,
անպարս վաճճի պես սեվ ժանդարմների
շաբաթն ե անցնում...

.

... Շչակն ե սուլում, վախեցած գոմբի
ծանր ճնշոցով ձգրտում հուզված,
կասես, սարսափից ցած ե գլորվում
խոր անդունդներում ջարդվելու համար
սեվ վոճիրների քույնով ծանրացած
անծայր խավարում ոռնացող կաթսան...

1919 թ.

Թիֆլիս

Մ Ա Ր Շ

Թողած խոփ, արոր, վարձած լծկաններ
 քաղաք և գալիս աղքատ դյուղացին,
 Թողած տուն ու տեղ, գավակներ ու կին
 նա քո բանակն և մտնում անարգել...
 Անթիվ վոտներից լարձրացող փոշին
 սյուների նման կախվել և ոգից
 ու նեղ և, կարծես, այս անծայր ուղին,
 վոր վորտում և հուժկու քայլերից...

Մեկ, յերկու, հառաջ, Բանվոր Զորավար,
 քարշ տուր աշխարհը ու քեզ հետ միշտ տար.
 մեկ, յերկու, հառաջ... Խավարն և յերկնում
 հուր-հեր արևի շողերն անտրտում:

Սև-մութ կիրճերի վողորկ շուրթերին, ¶
 ուր մենք հետիվոտ վախով ենք անցել,
 քո հարվածները յերկաթի սալին
 լայն ճանապարհ են մեզ համար հարթել...
 Այժմ գյուղացին անվախ և քայլում
 քեզ հետ ընդառաջ գեպի լույս արփին.
 անհույս գիշերը դողում և, մեռնում,—
 նոր ծնվող կյանքն ավետում յերկրին...

Մեկ, յերկու, հառաջ, Բանվոր Զորավար,
 դու այս աշխարհում տանջվել ես յերկար,
 մեկ, յերկու, հառաջ, յերկրն ընդարձակ,
 պճնել ես, դուգել, քայլիլ համարձակ:

Տես, այս քաղաքը սոսկ անապատ եր
 ու մի տաճար կար կենարոնում ցցված.
 այժմ անթիվ են հսկա պալատներ,
 դեպ յերկինք կառչող անթիվ դղիակներ.
 և քո ընկերը հոգադուրկ, թշվառ

ահա քեզ նման գործարաններում
քեզ հետ կողք-կողքի ղնդանի վրա
ժանտ ստրկութեան վախճանն է կուում...

Մեկ, յերկու, հառաջ, Բանվոր Զորավար,
քո արտասուքից հողը հագեցավ,
մեկ, յերկու, հառաջ, հառաջ անդադար,
կեցցեն քաղաքը, կորչի անապատ...

Այս սավառնակը, վոր սլանում է
ամպերիցն ել վեր, նա քս կուանի
հարվածն է սալին, վոր մուռն յերկաթին
մրրկի ուլժը ներշնչեց աշնպես...
Մութ նկուղներում բռնավորներին
զուր ազոթելուց գեղջուկը հոգնեց,
նա՛ շղթայազերծ, տես, բարձունքներում
դեպի աստղերի վոլորոտը սուղվեց...

Մեկ, յերկու, հառաջ. . Բանվոր Զորավար,
այս յերկրի վրա քայլիւ համարձակ,
մեկ, յերկու, հառաջ, հառաջ անդադար
կեցցեն գեղջուկը, կեցցեն սավառնակ...

1919 թ.

Քեֆլիս

Մ Ղ Զ Ա Վ Ա Ն Զ

Տեսել ե՞ս արդյո՞ք քաղցից մալեզմած ճգն
հրավառ հինվի սոսկալի փայլով արև
աչևերը չուած մայրը յուր վարդուն
մորթելիս, ասա՛...

Տեսե՛լ ես արդյո՞ք
կմաղ ամբոխի շարաններն երկար
դժնդակ մութի ոտավանդների տակ
դիտարկների այն մահաառաքուն
դժողում անափ, սարսուռի թելով
երջում են անվերջ, սեփական շիրմում
սեփական մարմնի միսն են կրծոտում...

Տեսե՛լ ես ասա՛, ո՞ր
Մորված մեռելի գանգը կաթալում,
կամ քե մալեզմած, քաղցից ցնորված
դիակի նման երջող մի մարդու
սեղանին դրված...

Դո՛ւ, վար յերազիդ բավիճ գրկի մեջ՝
եռ պալասներում

գեղեցկությունն ես անվերջ յերազում...

Տեսել ե՞ս արդյո՞ք գեղեցիկ մանկան
մարմինն աղված յուր յեղբոր համար...

Գինու փրփուրը հոգիդ է թովում,
սիրտդ բաբախում բռնունի նման.

դու վերն ես տենում, յերջանկությունը
յուսնի շուրթերով քմայել ցանկանում...

Տեսել ե՞ս արդյո՞ք
այնտեղ նկուղում խսիրների մեջ

եռ դուռն շնորհից անվերջ հալածված
մարդ սովերների դիպերը քաղցած:

Քո պալասները կերտող բանվորն է
այնտեղ խավարում սովից մահանում...

Դո՛ւ, վար եռ կյանքի

անհոգ խնդուրյամբ յերազ ես շենչում,
դու յել չհացիր անուրջի նման...

Թո՛ղ, վոր սոսկումի մղձավանջներով
ամբողջ աշխարհը մեկեն շղարժի.

ծիծաղ մի քֆիր այդ յերկնակարկառ
եռ պալատների պատեղամբներից,

դեպ խավարապատ նկուղները սեղ...

Միծաղ մի քֆիր...

Մենք փողցած մտքով վայրագ ճենչանքով

հեզ կխորհակենք պալատիդ հիմքում,

կխառնենք զազիր արյունդ յեռուն

այն մեր զոհերի ուկյան-արյան հետ...

Յեղ Բո դիակն ել կնետենք դաշտը.—

այնտեղ,—մերուց մոտ, այնտեղ՝ մերուց մոտ:

Թող, վոր բզկսվենք մեկն, դու, ամենքս

վոր նա՝ ապագան՝ հին յերկրի գանգը

վոսֆի տակն առած՝ իմ, Բո բոլորի

անծայր դամբանում,—մի յերջանկավետ

նոր կյանք ստեղծե:

1921 թ.

Քեֆիր

Հ Ի Ն Գ

I

... Արցունքն մի ամպ
կասես թե դիտմամբ
յեկավ սւ չողեց,
սառցի հրերով մեր միտքը վառեց...
Հիմա վերավոր նա, վոր բյութավոր
հույսեր և տածել դեպի նա, նա, նա, նա և նա,—
մեր հողին
դալկադեմ մեպերի նման
կապարե զանգվածի նման
մարդկային կրտսեր—աչքերից
հրաբուխ-արցունք և ժայթքում
իմ, ձեր, բոլորի փնջած հույսերը
վառելու համար... Բայց,
արցունքն ծովերում,
արյունի, ճենճերի աշխարհում,
ուր մեր շատ ու շատ
վարդ—լնկերներն են մոխրացել այնպես,
աննկուն ենք մենք
ու պատրաստ ընդմիշտ
բոլորի, աշխարհի համար
վարվող գործմարտում մոխրանալ անգամ...

II

Այն մենք, մենք նեավեցինք
ողեղեն բանալից դեպի յերկիրը
վառվող մեղեքն ջահերի նման.
այդ մենք, մենք փորձեցինք
մահն ողի մեջ, մահը հրի մեջ...
Մեր սիրտը լռեց,

Ժխտքը քարացավ...
 Անզուր մահվան դեմ
 այդ մենք փորձեցինք թռչիքը մահվան:
 Մեր հոգին մեջեց,
 վոր վաղը նորեն մեր հուր կսրովի
 ըմբոստ խոյանքով
 մարդկային մտքի պողպատ թևերին
 թառած մենք ճախրենք, տարերքը պարտենք...
 Մեր վորդին անվախ կթռչի,—
 չի փչի
 անգամ թնդանոթներից
 մեր նոր ջանքերով կերտված զոքավոր
 սավառնակը մեր:

III

Կոմկուս... Մարտունին
 քո քարտուղարդ, ասում են, չկա...
 Բայց կա, անթիվն է, բանվորն է,
 գյուղացին
 քարտուղարը մեր:
 Նա կա, չի մեռնի
 անթիվի գործը,
 վորի համար է անխառն աշխատեց
 Մարտունին՝ քարտուղարը մեր:

IV

— Ձեկա,
 ասում են, ասում են
 Մոգիլիսկին այլևս չկա...
 Ասում են... Բայց կա
 Ձեկա հուր, կրակներ չկան
 մեր սիրած մարդու գործերը վառող...
 Թե մենք անզուր ենք հրերի դիմաց
 ողում, բարձունքում,—
 մահն էլ անզուր է
 մարդկային մտքի վեհ ուղիների

ժապավենները խլելու յերկրից...
 Չկա,
 նա կա, կմնա,
 պատրաստ և ճամբան. նա կա, յերբ կաս,
 կընթանաս ընդգծած ուղով:

V

Բուրժուան, հրճվե՛ւմ ես...
 Ուրախ ես, հա՛,
 Գևորգը չկա՞
 նա կա: Սարսուռ հրճվանքիդ համար.
 կոմսոմոլը, տես, սրտտես արծվի նման
 հսկում է միշտ քեզ,
 փորելով դամբան
 քո չար հրճվանքի, խնդումի համար...
 Բուրժուա, կարծե՛ւմ ես Գևորգը չկա...
 նա կա,
 հրճվանքիդ նա վախճան
 քո մահն եր նյութում յուր կյանքի գնով...
 Մահդ մոտալուտ բյուր Գևորգների
 սերունդն է հիմա կուսում մուրճով:

VI

Խղճուկ է կյանքը, յերբ թռիչք չունի,
 յերբ հանդգնության թովչանքը չունի...
 Շպիլը: Ապրում է նա,
 գործարանների հսկա աղմուկում
 նա նոր թռիչք է պողպատից ձուլում...
 Ել չի ալրվելու ողանալը մեր
 յերբ Սագարաձեն՝ գութանի վորդին
 թռչել իմանա,
 յերբ Սագարաձեն՝ գութանի վորդին
 հուր տարերքներն իշխել իմանա...

VII

Վորպես թե վառվող մսեղին ջահեր

մեր շքեղ գործի արնավառ աչքին
 ուղային լանտից դեպ ցած նետվեցին
 նա, նա, նա, նա և նա:
 Բուրժուա սարսափիր:
 Մարդկային կամքի տիտաններ էյին
 նրանց հրերով այն քո աշխարհը պիտի հրդեհվե...
 Այդ մենք, մենք փորձեցինք թռիչքը մահվան,
 վորպեսզի վաղը մի նոր թռիչքով
 մենք առաջ թռչենք տարերքը պարտած...
 Մենք պիտի ձգտենք և պիտի հասնենք
 այն շքեղ որին,
 յերբ մեր դյուզաջին՝ դուժանի վորդին՝
 բյուր բանվորների հզոր բանակում
 տարերքը պարտած թռչել կիմանա...
 Մենք պիտի ձգտենք և պիտի հասնենք...
 Բուրժուա սարսափիր:

1935 թ.

Սուխում

* * *

Չկար մի հյուղ, վոր հունենար գեթ մի դազաշ, մի մեռել
 լեռնակղզու մոխիրներում դռնարեքած հրերին...
 Չկար մի հյուղ, վոր չարտավեր հուր զարույթից մահաթույն
 արյունովա մեր լեռների ծաղկափթիթ լանջերին...
 Չկար մի հյուղ, վոր չերազեր իրրե վախճան տանջանքի
 խաղաղության անաղղական, անհիշաշար գերեզման...
 Չկար մի հյուղ աշն որերին, վոր չսարսեր իր կյանքից
 չիրմի շեմքին, վոր չերազեր խենթ բերկրանքն իր մահվան.
 ունայնության սրտամորմոք ըզձացումներ խենթ ու սին,—
 ամենուրեք վշտամշուշ արցունքներ խորոզ ծով,—
 ճենճերների մխացումի մի հեղձուցիչ տարտարոս,
 դիամուրդ եր մեր աշխարհն արյունովա ու անլույս...
 Ապրողները կասես շերմում ծնկաշոքած կարավան,
 դժոխային տանջանքների դատապարտված մի նախիր,
 հողմառլած ու թևաթափ, խեղճ հավքերի մի յերամ,
 միշտ ցան ու ցիր՝ կիրճերի մեջ՝ տանջանքներից խենթացած
 կարոտ կյանքի մրրիկներին ու փրկարար փութորկին
 մոտ ու ելին Իրարանցման հայտնությանը—մարտիկներ...
 Յե՛վ դուք յեկաք աշխատանքի զորաշարքով հաղթական
 հեղաշրջման առաջուր գեղածիժաղ նյութեցիք...
 Ուր վոր անցաք, սպանդանոց, դամբարան եր մահանոտ,
 ուր վոր անցաք, շիրմաներն ել ծաղկոցներ փութեցան...
 Ուր վոր անցաք, տնեժքների, հեծկյտանքի ովկյանոս,
 ուր վոր անցաք ձեզ ուղեկցեց բերկրանքն անանց վոնց փարոս...
 Ճանապարհը ձեր արյուն եր մի գիվային տանջարան
 ճանապարհը ձեր ծաղկավետ բուրաստանի փութվեցավ...
 Ծվենների, ճենճերների, մեռելների գժողքում
 կյանք նյութեցիք, անարում կյանք, նոր որերի վառ բերկրանք...
 Փճոք ձեր անցած ճանապարհին հեղաշրջման մարտիկներ,
 վոր մահաթույն գերեզմանը քաղաքների փութեցիք,
 վերածնան հուր հույզերի մի տենջանքով անապատ,
 ժողովրդի սրտում հնչող անաղանգը մեջեցիք...
 Ու յես վորդին լեռնացանցի անդամներովն իմ արբշիտ,
 իմ անմոռաց ընկերների հավիտ անանց հետքերում,
 թևե հեռու ձեր շարքերից ու խորթացած պայքարին,—
 ձեզ եմ յերգում լեռնաշխարհի տանջարանի վորդիներ,
 վոր մահաթույն, սև անցյալի հետքերը հար պիտ ցրեք,
 ծաղկող յերկրի ծաղկազարդող աշխատանքի մարտիկներ...

1926 թ.

Ստեփանակերտ

ԴԺՈՂՔԻՑ ՆԵՏՈ

Տարտարոսների պահապան զամբուի
ողնոցով անլուռ, ջարդված գլուխը
թաթերում գրկած հովազի նման,
անբույժ, մահացու իր վերքը լիզող
առյուծի նման դարեր ու դարեր
մենք վողբացել ենք մեր կյանքը դաժան:

Դարավոր թույնի խեղդված հեղեղում
լեռնակիրճերի գոցերում անձուկ
արնոտ մատներով փորել ենք անհույս
մեր գերեզմանը և ապրել սակայն
սեփական մարմնի հյուժեքը լափող
առասպելական չարքերի նման ..

Ամեն մի քարը մեր այն դժողքի
մի դար եր խլված ուրիշի կյանքից
ամեն վայրկյանը մեր այն տանջանքի
մի դար եր հյուսված մահվան առգնապից,
լեռնակիրճերում դարեր ու դարեր
մենք վողբացել ենք ովկյանն արյան...

Մեր շիրիմներում սեփականության
անաչք, անատամ վիշապը խելառ
հ, այն որևրին յուր ծաղրն եր թքում
մեր մանուկների ջարդված գանգերի
արնոտ ուղեղից ներկված դժողքի
այն զարհուրելի մայթերի վրա...

Այն տարտարոսում դարեր ու դարեր
մահացածների գանգերն են դարսել,
կերտել դղիակներ, պարահանդեսի
արնոտ կրկեսներ, կեղծավոր փրկչի

անգոր աղոթքի հիմար տաճարներ
մեր այն որերի հրեշի համար...

Վշտալեռներին սև դագաթներին
արյան, արցունքի ամպերն են խեղդող
կուտակվել անվերջ, բանվոր մարդկության
մեր այն կիրճերում թափված քրտինքի
այրող չգոլորշին խառնված ամպերին
յերկունքն են յերկնել ապստամբության...

Ա՛, շքեղ որեր, յերբ Իրարանցման
կրքոտ զրկի մեջ առաջին անգամ
վորպես խավարից փրկված ճառագայթ
լավել և ցաակոտ կանչը բանվորի,
«խաղաղությունը խաբխուլ հյուղերին»,
«կռիվն անհաշտ զեղ զղիակներին»:

Անմոռաց որեր... Բարրիկադների
արյունոտ փողին այրված հյուղերի
փլվածքների մեջ կերտված դղիակի
պատշկամբներում պարող վիշապին
ճ, այն որերին մոխիր և դարձել
ու մոխիրներում նա աշխատանքի
բանվոր մարդկության նոր հայրենիքի
հիմքն և կառուցել և այսոր ահա
առաջին ճիչն ենք լսում բերկրանքի,
այսոր և հավետ փրկված դժոգքից
մենք հիմն ենք յերգում նոր արշալույսի
նոր ծնվող կյանքի շքեղ որերի...

1926 թ.

Ստեփանակերտ

* * *

Բոլոր նրանց, ովքեր յերեկ կային մեզ հետ,
բոլոր նրանց, ովքեր յերեկ կուռ, հաղթական
բանակ կազմած յերազել են այսորը վառ՝
վողջակիզող ջահեր դարձած լուսավորել
ու հարթել են ճանապարհը մեր այսորվա,
հիմք են դարձել Հաղթանակի Հուշարձանին

Հոկտեմբերյան:

Բոլոր նրանց, վոր մոխրացել ու ել չկան,
այն անանուն հերոսների խիտ շարքերին,
վոր անկաշառ, վեհ ցանկությամբ ձգտել են միշտ
ազատություն և անխորտակ մրբկումով
պայքարել են հին աշխարհի կարգերի դեմ
ու այդ կովում շիրիմ գտել իրենց համար

Հոկտեմբերյան...

Բոլոր նրանց, ովքեր յերեկ դեռ ծառացած՝
բռնակալի դավերի դեմ՝ շեփորել են
գովքն այսորվա մեր յերազած հաղթանակի,
ովքեր շքեղ այգն են յերգել մեր նոր կյանքի
ու հորինել կարգերը նոր, Բանվորական
յերկիրը նոր՝ նոր հույսերով ու տենչերով

Հոկտեմբերյան...

Բոլոր նրանց, ովքեր կային մեր մեծ Մարտում,
ովքեր այժմ մոխրացել են ու ել չկան...

Հոկտեմբերյան մեր մեծ գարնան ծաղիկներին,
վոր շորթվել են մրբկառատ մեր այս ճամբին,
մեր արևի վոսկեզանգուր ճաճանչներին,
վոր խեղդվել են հին աշխարհի գարշ, դիվային

խավարներին...

Հոկտեմբերյան փառքի պսակ մենք կհյուսենք
հավերժական: Տես, վոտնկայս բանվորական
յերկիրը վողջ, վորպես կովի շունչը հակա,

վորպես անեղ մորիկների յերկունքը հաղթ,
այսօր նորից իր հույզերով Հոկտեմբերյան
հիշում է դեռ իր անանուն, նահատակված
ընկերներին...

Հիշում է նա բարրիկադի այն կողմն անցած
հաստամարմին դամբուներին, վոր գիշատիչ
ժանիքներով սիրտն են խոցել աշխատանքի,
արյունամած փողոցներում արյուն լիզել
ու զաղրելի ոռնոցներով հրեշային
փառաբանել, ներբողել են կարգերը հին,
դազանային:

Հիշում է դեռ վերքերը հին, վերքերը նոր
հար աշխատող, միշտ կիսաքաղց ընկերների,
վոր կորացած, չոր մեջքերով քար են կրել,
դղիակների շարքեր կերտել, գեղազարդված
դարպասներից ժանդարմների մտրակներով
ցավից, սովից մեռնողների թաղն են քշվել,
կամ բանտ տարվել...

Հիշում է նա կոշտերը հին, կոշտերը նոր
քաղցից սմկած ու կապտացած բյուր ձեռները,
այն բյուր մարդկանց, վոր քամել են վողջ աշխարհի
հյութերը թարմ և սեփական ցամքող արյան
անեղ գնով բռնավորի քմեխն ախորժ
խնջույք սարքել, կուշտ ապրելու կարոտից միշտ
մահ են դարձել...

Հիշում է դեռ տշխարհը վողջ բանվորական
և վոտնկայա յերդվում և նա ի հիշատակ
իր անանուն նահատակված ընկերների,
վոր կպուլթկա իր վերջնական պայքարն անեղ,
քար չի թողնի հին կարգերից քարի վրա,
կտարածն ամենսւրեք կարգերը մեր
Հոկտեմբերյան...

Յեվ նա այսօր քաղմամիլիոն, քաղմալեզու
իր բանակն է կարգավորում, վոր միշտ պատրաստ,
զգաստ լինն, արշալույսից ահաբեկված
բանտների մոտ պահակ կանգնած զամբուներին
դամբան փորն է, բռնության կարգերը սե
խորտակելով, ազատ ապրն հզոր կամքով
Հոկտեմբերյան:

ԿՈՄԿՈՒՍԻՆ

Ծիրանավառ ալիքները խռովահույզ ուկլանի
արնափրփուր արեգակի վառ շողերով զարդարուն
հազարամյա բողոքների ցամառն յերգով կատաղի
ծածանվում են հեռուներում, մռնչում են ու շաշում.

— Այն մեր յերգն և Հոկտեմբերյան աշնակա հզոր շտապում...
Բազմալեզու ամբոխների հազարանուն շարքերում,
վոնց փոթորկի հզորացման մրրկումի գրկի մեջ,
բազմադարյան Աշխատանքի տոնն և տոնվում ամեն տեղ,
հազարամյա տանջանքերին վախճան տալում և անեծք...

— Բազմադարյան ցամառն յերգն և այսոր հնչում ամեն տեղ,
Գանգրատերև անտառի պես ժխորներն ամբոխի
դրոշագարդ փողոցները հեղեղել են կարմիրով,
մեծ պայքարի հաղթությունը շեփոթելով քաջարի,
քաղաքները մի նոր կյանքի նոր հույզերով են ներկել...
Վողջ աշխարհը զինված հրով Հոկտեմբերյան խարույկի
երբի՛մ պիտի դառնա հիմա մեր այն լքած որերի
և պիտի դառնա որորոցը նորակառույց նոր կյանքի...

— Որորոցը հաղթանակող Աշխատանքի կուռ կամքի...
Ծիրանավառ ալիքները խռովահույզ ծովների
ակոսում և Կոմկուսը՝ ձուլյ, ելեքտրական, պողպատե
կամքի նամով, մտքի նավով, զեպ արշալույս, զեպ հանգրվան,
զեպ լուսառատ ժամանակի մուտքը շքեղ, հաղթական
— Յեկ մարդկային ուկլանտը հետևում և միշտ նրան:
Աշխատանքի, քեղեցկության յերկրաշենքը կատեղծե
և վերջ կտա շահագործման ու նշավակ բռնության,
Հոկտեմբերյան հզոր կամքով ելեքտրական, յերկաթի՝
մրրկումի արևների ճաճանչներով անխորտակ
լուսափրփուր ազատության յերկրաշենքը կատեղծե:
Բանվորական թաղերը գորշ, գործարանվող յերկիրը մեծ,
Մուրճի, Մալի և Մանգաղի աշխարհները միաձուլ

աշխատանքի պոռթկումներով պծված ուղղով անյերեր
հետևում են կոմմունիստական ղեկը վարող նավաստուն
տարերային սև ուլթերին հաղթանակող նավաստուն...
Գաղութներն արյունամած, հացին ծախված բյուր մարդիկ
բռնակալի սրից գերված նկուղներում կիսաքաղց
լացից, վշտից և զրկանքից, տառապանքից գազազած
հույսի անմեծ սպասումով և փրկության կարոտով
տենչում են միշտ կոմմունիստական ղեկը վարող նավաստուն:
Ու մեծ նավի կայմին թառած ուրուրներին գիշակեր
ու մեծ նավի քիթը լիզող մեղկ գորտերին կիսամեռ
Հոկտեմբերյան շնչովն ահեղ կյանքից հեռու յի քշում,
Հոկտեմբերյան հրովն ահեղ ճահիճներումն և վառում...
Ու, ճեղքելով խռովահույզ ալիքներն ովկյանի,
ընթանում և միշտ անյերեր իր ընդգծած ուղիով
դեպի շքեղ հաղթանակը Հոկտեմբերյան պայքարի,
վոր տեր, ստրուկ եւ չլինեն յերկրաշենքում բովանդակ...
— Փառք նավաստուն, նրա ճամբին, նրա կամքին անխորտակ...

Ստեփանակերտ

1927 թ.

ՄԵՂՐԱՇՈՒՐԹ, ՇՈԿՈԼԱԹ...

ԸՆԿ. Ռաբիդի

Հրահրող հրերի հուր հրով հրված հուրերում
հրծիգ հրի, հրշեջ հրի հրածինն և հուրը մարող
հրե աշխարհը մեր հզոր
Բուրժուայ լաթե, շոկոլաթե աղջիկ-պարոն,
հրխաղը դադաղը, մանգաղը մահն և ձեր փառքի,
վոսկու զնգուն տոփանքի
Ասում եք, հուզվում եք շանթահար ուժի պես
կիպ փաթթած, յերբ վոր ձեզ մրրիկներն են շնչով վես
գլորում, թավալում փոշու պես
Շոկոլաթե աղջիկ-պարոն, վոսկեկար լաթերով
պատանված մեղրաշուրթ, քնքույշ նուրբ տիկիններ
Հոկտեմբերը ձեր վզին և չոքել
Վոսկեկար վոնց շիրիմ վոսկեկար պատանքով
զարդարված աշխարհին,—կանչում ե, թանչում
վոնց մուր, խելագար դարույթի ցասման ծով
Հոկտեմբերը մեր
Որերի լաթ, շոկոլաթ, ցնցոտի վոսկեպատ
եյ բուրժուայ սարսափիր...
Ջուհալն և պատանքիդ, տես, կանգնել...
ԳեղեճՈՒՆ.
Դեպի հուն, դեպի հունը հորձանքիդ վարանում
մրրիկ քուլնգով պիտ փորե ուղունքը ժահրերիդ
մահամերձ խնջույքում խնդացող դու բուրժուայ
պիտ մեռնես
Հրերիդ մոխիրն ել պիտ վառե
հրե հրծիգը մեր հրշեջ, հրածին ԳեղեճՈՒՆ...
Ի՞նչ ե, չեք սիրում, վոր սիրուն, շողշողուն
շորերը ձեր պիտ վառվեն սրերի հրերում...

Յալմուս եք հա, վոր հիմա բանվորի, մեռնողի
արյան գին աթենքի գիշերներ չեք սարգում...
Շոկոլաթի աղջիկ-պարոն, բաղեղամաղ, խոպոպազարդ
մեղրաշուրթ տիկիններ:

ԳեղենՈՒ-ն չի սիրում գանգրահեր տիկնիկներ,
ԳեղենՈՒ-ն չի սիրել, չի սիրում:
Սվվում է ձեր սվվացող աշխարհը ձեր սվվացող ոձերի
գրոտց ե, դղրդոց, ցասման բոց, մահվան խոց.
ոռնացող բանական է ձեր իր վերջին ճամբան է նա ոռնում
հուզվում է, ուզում է կոմյերիտ ակումբը գրավել
թափաման, զալարման ոթյալներ կառուցել...
Կումկուսի շենքերն է նա տենչում, պալատը խորհուրդի,
սրահներում բյուրավոր, վոր մարդկանց նա խեխտի...
Բանվորի Մուրճն է նա տենչում Մանգաղը դյուղացու,
վոր թույնով սողոսկա, տա մեղ վերք մահացու...
Յեվ սակայն ԳեղենՈՒ-ն չի սարսել, չի սարսում:
ԳեղենՈՒ-ն... Դեպի հուն,
դեպի հունը հորձանքիդ վարանոտ
բրիչով յերկաթե պիտ բրե ակունքը դավերիդ
պիտ խեխտե ժանտախտում դեռ պարող ժանդարմիդ
եյ բուրժույ սարսափիր:
Պիտ մեռնես, ԳեղենՈՒ-ն յերբ կապրե:

Ստեփանակերտ

1937 թ.

ԸՆԿԵՐ Ա. ՂԱՐԱԳՅՈՋՅԱՆԻՆ

Նախ ցաֆ ու ցրիվ ավերակների
կմաղֆանման սների մի ցանց,
ցալիի սնֆոցներ յեվ ախսոսանֆի
մի կուսարային տանգանֆ բեժ, անանց...
Նախ լալահառաչ հեծկլսանֆների, —
հեծեծյունների մումունջ-սրսունջներ,
ապա հանդուզն ու խիզախ կամֆի
կերտոյ, կառուցոյ, աննինջ տնուրջներ...
Ու մոխիրներում մեռ անցած կյանֆի
հազարաբուրումն ծաղկոց կենսառատ,
խորխլած հնի ցից պատերի դեմ
նորս կառուցվող, շֆեղ ու անպարս...
Այս նանապարհով մեծ մաղն եւ անցել,
վորի վարկյանն ել իզուր չի անցնում,
այս նանապարհով այդ դու յես անցել
յեվ քո ապրածին չկա մոռացում:

ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԻՆ

Քառատրոսի վոնց ամպրոպ բարձրանում են ջոկատները ձեր.
բարձրանում են ջոկատները ձեր լեռն ի վեր:

Վտակեղես որերի արնավառ լույսերի լեռն ի վեր ճամբեքում
պարզել եք անլքում պայքարի վտակփունջ ու բուսոր
դրոշները հուր:

Ընկերներ:

Հուզվում ես, ուզում ես սիրտս ել վոնց մի թել

փաթաթվել ձեր կյանքի վազքի հետ.

կանչում ես, տենչում փաթաթվել

կարուսիլ որերի հրավառ վազքի հետ:

Վաշտեր են, պնդեր են, բանակ ես, մի տարածի մարդկային

հեղեղ ես, սրընթաց լեռն ի վեր հուր հեղեղ:

Ժամանակը մի պառավ ջաղու

ծերության ալյուրն ես մաղում մաղերիս վրա

Ժամանակը տեսքովն իր ազդու.

մատախույում ես աչքերս հիմա...

Քառատրոսի սլացեք լուսատենչ ջոկատներ:

Թող թնդյունը ձեր թնդանոթ կամքի

վորոտա կարտան իմ ձեր ճամբին:

Ու թող ճաճանչը ձեր կյանքի

միշտ հուզել ձգտումով ցամաքած վոնց մի ծով պտռաված իմ հոգին:

Փռչիներում թող հեա

ճամբքի հանգույցում

թող դողա սիրտն իմ բեկրեկուն

փռչիների հեացող ուղիներն հանգույցում

եւ չկա ավտոսում:

Քառատրոսի լեռն ի վեր սլացեք ջոկատներ:

Դեպ արփին դուք թռեք լուսատենչ ընկերներ:

Վաղորդյան արշալույս լույսերում

դապաթին

ձեր կամքի դրոշն ես ծածանվում

դրոշը մեր կյանքի կարմիր...

Սլացեք լեռն ի վեր, սլացեք ընկերներ:

*
* *

Լուսափութութութ յերազններում ուրբովում և քո հոգին
 ու խնդագին մի բերկրանքով դու ժպտում ես ամենքին.
 սաղարթախիտ անտառի պես անցնող կանանց շարքերում
 իզուր չե, վոր ծիրանավառ դրոշակիր ես հիմի...
 — Կանանց տոնին վոնց լուսե գանգ զրնգում ե քո հոգին:
 Ապագան ե դորովագութ փռած փեշերը ճամբիդ,
 յերբներանգ են ժպիտները վաղդ դարբնող սլեքի,
 ՎԵՆԱՊԵՆ և ազատություն շեփորողը քո կյանքիդ...
 Աշխատանքիդ կուռ բանակով դու միշտ առաջ սլացիր:
 Զարդարել են կարմիրներն ամբողջ կյանքն ու քո ուզին,
 յեթե կուզես, կարմիր և և այսոր խնդուն քո հոգին...
 Անազգական խավարներից հավետ վերելած դու հիմի
 նախնիքներիդ ստրկական շղթաները խորտակած՝
 իզուր չե, վոր պայքարելու և տոնելու կամքն ունես,—
 նվաճումներ չե՞ փռված են այսոր անցած քո ճամբին...

Ստեփանակերտ
 1928 թ.

ԱՎԵՐԱԿՆԵՐՈՒՄ

Ա Վ Ե Ր Ա Կ Ն Ե Ր ՈՒ Մ

Խեղացնոր թիմր ե իջել հիմա հիվանդ իմ հոգուն,
 կասես, անկյանք շիրիմների խենթ յերգիչն եմ, վոր ելի
 լքած աշխույժ աղմուկները կենսաթրթիւ ժխորի՝
 հեռւ կմ գարձել. գերեզմանված այս քաղաքը հայրենի...
 Վտլոք, գանդեր, փոսկրակույտեր... Դիպաշառ ե կասես հար,
 դիակների մի ամբողջ ե, դարպասներն ավերված.
 ահա սիրված. մեր ծաղկոցը շատրվանի յեղերքին
 ժապավիճակած փողոցներով վարից, վերից ու ձախից,
 այստեղ ահա կախաղանն եր արյունոտ լուսնայի.
 այս ակումբն եր սիրված վայրն այն մոխրացած որերի...
 այստեղ ահա այս ծրմուկած շատրվանի քարերին
 հաղարավոր ձեռք ե դիպել ջրերի հետ խաղացող
 մորթված մանկանց ձեռք ե դիպել, ձեռք ե դիպել, վոր հետո
 այս փողոցում մոխիր դարձած խառնվել են նույն ջրերին...
 Այստեղ ահա զարկազարդված պատշկամբից ակումբի
 ճառ ե խոսել արյունարբու մավզերիստն այն որին,
 հայդուկային ճառն ե խոսել հրադինված փոխից-ձեռք,
 ճառ ե խոսել, թողել, փախել, վողջը մատնել կրակին...
 Ա՛, հրկիզված այստեղ պատից իմ ընկերոջ դաշնամուրի
 փղոսկրյա լեզվակների շարքն ե միայն մունջ կախված,
 կասես, հիմի պիտի լավի տխուր յերգը գերեզմանվող քաղաքի,
 տխուր յերթը հուղարկավոր բյուր մոխրացած սրտերի...
 Ամենուրեք մահասարսուռ, մոխրամշուշ դամբարան,
 կասես, ելի քարերի տակ հաղարավոր մարդիկ կան՝
 սարսափահար ու շնչահատ սպասելիս իմ այցին.
 ամենուրեք անհիշատակ, յեղինջածածկ գերեզման...
 կասես, այստեղ հին գեհենի զավակներն են, վոր ելի
 դեշ են լափում, մարդկային միս, արնաշաղախ մանկան միս,
 դեշ են լափում ու հողոտում; անցնող մարդու մեռած սիրտ.
 կասես, այստեղ վողջակիզվող սև գեհենն ե ե հիմի...

Խենթի նման յես վազում եմ փողոցներով վեր ու վար
 ու չգիտեմ փախչում եմ յես հանդիպումից, թե համառ
 ապրող տենչի մի անխմաստ ու անգիտակ ցատումով
 ձգտում եմ դեռ ծոր շիրիմներ, գերեզմաններ տեսնելու:
 Գիտեմ միայն, վոր շնչահատ յես վազում եմ դեպ առաջ:
 Ահա յեկա սիրված ավեր մեր պարտեզը վաղեմի,
 կասես, ելի այդ ծառուղով գնում ենք մենք ժողովի,
 Համբարձումյան, Հովհաննիսյան, Ղարաբյոզյան, Կամարին,
 Յես, Շադունցը, Անդրանիկը, պարթևատես Ռուբենին
 մեռած, ապրող ընկերներին շարքերը ձիգ, աղմկոտ...
 Կասես, ելի պիտի ապրե վողջակիցված և մեր տունը ժողովի..
 Բրբ... սպասեք, ել հիվանդ եմ:
 հեռու տարեք ինձ այս ավեր ու անմոռնչ քաղաքից,
 ուր ամեն ինչ հարազատ եր հիվանդագին իմ հոգուն,
 ուր ամեն ինչ յես սիրում եմ խելացնոր մի սիրով,
 հեռու տարեք ընկերներին այս կռափնված դիպրից...
 ա՛, մոխրացած և մոխրածածկ դիպրից...
 Ընկերներս դիափոշին թող չցրվե իմ վազքից,—
 խելագարված ջերմ սիրողին այս անխմաստ, խենթ վազքից ..

Շուշի
 1926 թ.

ԱՄԲԱՍՏԱՆԱԳԻՐ

Ե՛յ, դատավորներ,
 դուք, վոր որենքի, ձևականության
 ծառաներն եք սոսկ, դուք չե՛՞ յեզակի
 մարդասպանության, յեղիոնի գործի,
 չնչին գողության, բռնաբարության,
 յուրացման, շորթման, թեկուզ կեղծիքի
 նշույլներն անգամ դատում եք շուքով, —
 դատապարտում եք կալանքի, փակման
 ամեն ցնցոտի մի կյանք, մի հանցանք...

Դ՞ուք դատավորներ,
 վոր արյունարբու հանդուգն, խիզախ
 միտքն եք կաշկանդում ձեր որենքներով
 և թե սե խանդի հախուռն ցամառն
 հրերով վառված մի օիրտ բողոքեք,
 փորձեք տապալել փառքը դիմացնի
 թեկուզ չաջողե նրան և լինել
 հաղթողը կովի—դուք պատրաստ եք միշտ
 խարտզանելու, դատապարտելու,
 պատժելու նրան...

Ե՛յ, դատավորներ...

Գնդակահարման սարսափից հիմա
 հազար ու հազար դեեր կան սանձված
 մարդկանց սրտերում, ժարդկանց մտքերում...
 Դեեր՝ յեղեռնի, դեեր նենգ, խարդախ,
 դեեր հար ապրող, զսպված արցունքի,
 խեղաված բողոքի, վշտի, տանջանքի,
 դեեր, վոր միայն սանձված զարույթով
 արյունի յերկրում նոր յեղք են փնտրում...
 Գոռոզ որենքի շքեղ դահլիճի
 զարդ դատավորներ, քրքրեք փռշտ
 որենքները ձեր, կգտնե՞ք արդյոք
 խենթ տարիների պտույտների մեջ
 կուտակված թույնի ժայթքումը պատժող

գեթ մի խոսք, մի բառ, վորդատապարտվեր
զազանը խելառ...

Հազար տակ վառված
քաղաքը մոխիր, հազար տակ վառված
շիրիմն իմ մոր, անծածկ շիրիմը
հազար մայրերի, հազար ու հազար
խղված կյանքերի... Այստեղ դանդիս մեջ
ցավազար մտքիս ծալքերում խելառ
ապրող պատկերը նախնի քաղաքի,
այստեղ դանդիս մեջ անվերջ վխտացող
ավերակների շարանները ձիգ,
անմոռուն թափված վոսկրերը մարդկանց
վկա կկանչեմ... Դատեցեք նրանց,
ովքեր որհներգել, յերկնել են զազիր
այս ծովն արյունի, դատեցեք նրանց,
ովքեր կեղծավոր վողբն են հորինել
այս դամբարանի, վողբացել հեռվում...
պղնձամորուս բռնակալ յերգչի,
Հոռմն ավերող, Հոռմը լացող
ներոնի նման... Մեծ քաղաքներում
հիմար վխտացող գիրդ բազմոցներում
հափրող այն զազիր մարմիններին մեղկ,
վոր սոսկ խեղկատակ բնության կամքով
կերպարանքն ունեն մարդկային տեսքի...
Դատեցեք անդարձ... Յես դատախազն եմ
ձեր անկողնի դատի, դատեցեք նրանց:
Թողեք ձեր խոսքն անողոք լինի
այս դահլճների վոհմակի համար...
Թողեք ձեր խոսքը դարերի ձեռքում
անսասան զնդան, անկործան մի մուրճ,
մի կռան լինի սրանց հուշերը,
սրանց հետքերը հավիտյան ցրող...

Այս հնամաշ ճամբրի վրա նորից կանգնած յես ահա
մտամոլոր վորոճում եմ ապրած հեքյաթը նրա.
Քանի՜, քանի՜ շարաններ են յեկել, անցել այլ մարդկանց,
յեկել, անցել ու մնջել են վոնց հետքերը և նրանց.
և այստեղից տեսել են միշտ հին քաղաքը դեղատես
լեռան կրճքին անուրջի պես փռված, շքեղ, հաղթական.
շենքաշարքեր, ծառեր, վարդեր, կանաչազարդ, լալն դաշտեր,
ադամանդյա ցողով դուզված գիրդ, հեղաչյա շուշաններ,
շատրվանի ծիածանոդ ցնցուղները միշտ ուրախ,
ջրե փռու խաղերն ողում կանկուտագեղ ու քնարու,
կասես, քնքույշ, հեքյաթային մի կենսուրախ նորահարս
իր հաղթ կրճքի ծաղիկներով ծաղկազարդված մեր Շուշին...
Տեսել են միշտ ուրախ հեռվում փողոցներում յերկար, նեղ
կմաղքի պես սակած մարդկանց շարանները խեղճերի,—
քրքիջներով, վառ յերգերով հավետ, ուրախ, անտրտում
և այլ մարդկանց գեղազարդված ծաղիկներով ու վոսկով.
աղոթք, անեծք, խինդ ու հառաչ, ատելություն, քնքույշ սեր
և սիրերգներ անզուսպ ու վառ ու մահերգներ սրտառուչ,
ժպիտ, արցունք, քրքիջ ու լաց, կյանքեր՝ չարքաշ, տոնական,
յերջանկություն, դառն տանջանք, յերգեր՝ հույսի, հուսահատ,
բաղձահաղար ապրումների հսկայական մի քառս...
Փլատակված այս վայրերում կյանքն եր հուզիչ, բաղձատենչ..
Կռիվների և հաշտության բաղձահաղար ձգտումներ,
մարդիկ հարուստ և ալյանդակ, և դեղեցիկ, աղքատ, ծեր,
այժմ սակայն դերեզմանված հսկայական քաղաքի
սոսկ հետքերն են մահատեսիլ, կմաղքացած ու դաժան,
ու լալն ու նեղ փողոցներում, մոխիրներում համաափյուն
միլոնիակ սոսկումների, ապրումների դերեզման...
Ու հնամաշ ճամբրի վրա նորից կանգնած յես ահա
մտամոլոր վորոճում եմ ապրած հեքյաթը նրա...

Քանի, քանի շարաններ են յեկել, անցել այլ մարդկանց,
 յեկել, անցել ու մնջել են վոնց հետքերը և նրանց...
 Ու մի քնքույշ հավատ և, վոր հուզում և ինձ այս պահին,
 վոր կավերվեն մեծ դժողքի անփառունակ հետքերը հին,
 գործարանվող յերկիրը մեր տոկունությամբն իր համառ,
 հաղթ, շինարար աշխատանքի ընդվզումով մեզ համար
 մոխիրներից, ծվեններից, բազմաշարչար հուշերից
 պիտի հիմնե յեղբայրության ու հաշտ կյանքի նոր Շուշին...
 Ու կարծում եմ, վոր այլ մարդիկ հաղթանակի յերգերով
 կպան, կանցնեն նորեն ծաղկած, կենսաթրթիռ այս ճամբով...
 Եւ, մի քնքույշ հավատ և, վոր հուզում և ինձ այս պահին,
 վոր հետքերն այս դժողքի անվերադարձ պիտ կորչեն...

Ստեփանակերտ

1926 թ.

ԱՌԱՆՅ ԴԱՎԱՆԱՆՔԻ

*
*
*

Արդյո՞ք պիտի դաս սովից, տանջանքից դադազած դեմքով,
արնոտ վտաններով դու քո նոր ճամբան լուռ պիտի քայլես...
Վրեժխնդրության բուռն ցասումի մահաթույն շնչով
դու վողջ աշխարհը գիւթումբերի պիտի վերածես...
Թե՛ հոգնեց և նա, վոր զեկամարն և անհայտության մեջ
ձգվող դարերի, վոր վիշտն և դարբնել ու տանջանքն անվերջ:
Արդյո՞ք պիտի դաս կախադանների թոկով ու կանցով,—
գլխատման կոճղ դու պիտի տնկե՞ս ամենքիս տուաջ,
սառնասրտությամբ մեզ պիտի գրկես արնոտ ձեռներով,
վողջ կյանքը դարձնես մահվան խոհերի ալյանդակ մի ծով...
Թե՛ հոգնեց և նա, վոր զեկամարն և անհայտության մեջ
ձգվող դարերի, վոր մահն և նյութել և արյուն անվերջ...
Ինչպես ել վոր դաս, մենք չենք յերկնչում ու պատրաստ ենք միշտ
քայլել քո ցանոժ տառապեով հարուստ անհայտ ճամեքով,
անթիվ վարդերին խելատող, անհողդողդ բուռնցքներով դեմ
մենք պատրաստ կանգնած արի և զակիր, ել չենք սարսափում
տանջանքիդ՝ պայքար, ճամբերիդ անցորդ, մենք քո դեմ մարտիկ
դու հավերժության լուկ ակնթարդդ, արի և անցիր...

Թեֆլիս
1918 թ.

Անլուռ անհեքի թույնով ծանրացած
կախաղաններէ անծայր շարանն ե
մեր ճամբին կանգնած ե ծանոթ մարդկանց
ջարդոված գանգերի ու սրախողխող
արնոտ դիւերի այրվող մսերի
խեխտող ճենճերն ե մեր միտքը հուզում,
ապրել ենք ուզում:

Մութ խրճիթներում խտրների մեջ
մեր սիրած մարդկանց մահվան տաղնապի
սև հոգևարքի տնքոցն ենք լսում,
ցնցոտիներում ցավից դալկացած
հիվանդ, վշտահար, քաղցած վորբերի
ուտելու տենչով այրվող աչքերի
արցունքն ենք տեսնում:

Այս հաղթ, վերամբարձ գործարաններում
խամրող կյանքերի, անթիվ մուրճերի
անդուլ շարժումից մեռնող սրտերի
վեհ ըմբոստացման նոր յերգն ենք հյուսում.
խարխափումների դժնի ճամբեքում
վեհ մարտիկների այս մեծ ժխտում
մենք յեւք ենք փնտրում:

Մեր նախնիքների անուրջ-տեսիլի
աշխարհն ենք այրում, բռն ռնախանձոտ
մեր չար աստծո տաճարն աղկրում...

Անդրշիրիմյան զառանցանքների
մշուշն ենք ցրում ե կռվով միայն
ստանց աղոթքի ե աղերսանքի

մեր բախան ենք կռում...

Համառ պայքարի դժնի ճամբեքում

մեր վերջին մարտի քայլերդն ենք յերդում...

* * *

Շատ գնչից ընկած վոսկորն ենք կրծել
 խուլ փողոցներում մենք ամբողջ տարին.
 կապտած մատներով աղքն ենք քրքրել
 ու կեր վորոնել մեր զավակներին:
 Մեր հացն տելուռ անևծքից թրձված
 կարծր աղյուռ եր... Մեր ջուրն արյունոտ
 թարախ եր զազիր... Մեր ապաստանը
 անթիվ վորբերի դամբարանն անծայր...
 Դռնեդուռ ընկած հաղթ պատերի տակ
 մենք դարպասներն ենք ծեծել գեղազարդ,
 պարզել մեր ձեռքը փափկասուն մարդկանց,
 մեռնողի ժպտով վողջունել նրանց...
 Կյանքը մեզ համար տանջանքի մի ծով
 նոր սրը՝ նոր ցավ, նոր ալգը՝ նոր վիշտ,
 շան վորջը՝ պալատ և հովարունը
 շքեղ դղիակ եր մեռնողի համար:
 Սուլ փողոցներում մենք ամբողջ տարին
 անտեր ու անթաղ մեր մեռելների
 վողքն ենք հորինել... Քամու հետ փարված,
 քամու հետ լացել սև գիշերներին...
 Այս բոլորից յետ թշվառ մարդկության
 դարավոր մեղքի քավության համար
 դու նորից յեկար... Մենք խաչդ տեսանք
 և բիրտ խաչողի հրճվանքը միայն...
 Գողգոթաներից Գողգոթա անցանք,
 չկար հարության առավոտը գեղ,
 խարխափումներից մեռնում ենք ահա,
 քեզից փրկություն մենք դարձյալ հուսանք...
 Յեկար դու նորից և լաց և թախիծ...
 Դիաթումբերի խեխտող ճենճերն և
 քո շունչը բուրում... Քո ակնաթարթն և
 հազար խեղճերի վախճանը նյութում...
 Քեզ ուրվականիդ մահվան խոհերի,
 հազար կյանքերի, հազար սրտերի
 անասան դահճիդ... Մենք չենք վողջունում.
 անևծք և դարշանք քեզ ուղարկողին...

* * *

Ասում են, վոր կաս յեմ լուրք յերկնից
միտ ման ես նետել աշխարհի համար.
հախանձոս ու չար, զարույթով անպարս
սեվ բախտն ես նշուքի դու մարդու համար...
Ասում են, վոր կաս ամեն ու ամանց
իշխում ես այդտեղ... Գանդ՝ անկործան,
ույծդ անսահման, ինեդ՝ անվախճան,
վաղջ տիեզերքն քո կամեն ե անպարս...
Ասում են, վոր կաս յեմ սրկուրյան
ժանտ շրթաների զարե ողակներով
կապել ես մարդկանց յերկրին հավիտյան,
վոր անվերջ սողան յեմ գութդ մուրան...
Ասում են, վոր կաս յեմ ամեն անգամ,
յերբ մարդն ե լալիս, նրմվում ե հոգիդ,
վոր նրա խիղճը ծանր տանջանք ե,
անկեղծ հրեղձը՝ խոր վիտ հեղ համար...
Ասում են, վոր կաս, բայց չեմ հավատում,
վոր դու իրոք կաս... Տես, քո սրուկը
ողի մեջ հախում, յերկրից ազատված
քո բարձունքներն ե անվերջ հրկիզում:
Ասում են, վոր կաս... Բայց գիտեմ մի որ
ինեդ ել վորպես գաղտնիք անավոր
տարածության մեջ պիտ ցնդես անհետ,
եղ վոչ վոք յերբեք չի առի, քե կաս—
յեմ դու իշխողդ պիտ մահաճառ
ու խոստովանես աշխարհի առաջ,
վոր մարդն ե ասված, զվոր մարդն ե ծնել
եղ ու կործանել իր փառքի համար:

ՂԱԶԱՆԶԵՑՈՑ ՅԵԿԵՂԵՑՈՒ ՓԼԱՏԱԿՆԵՐՈՒՄ

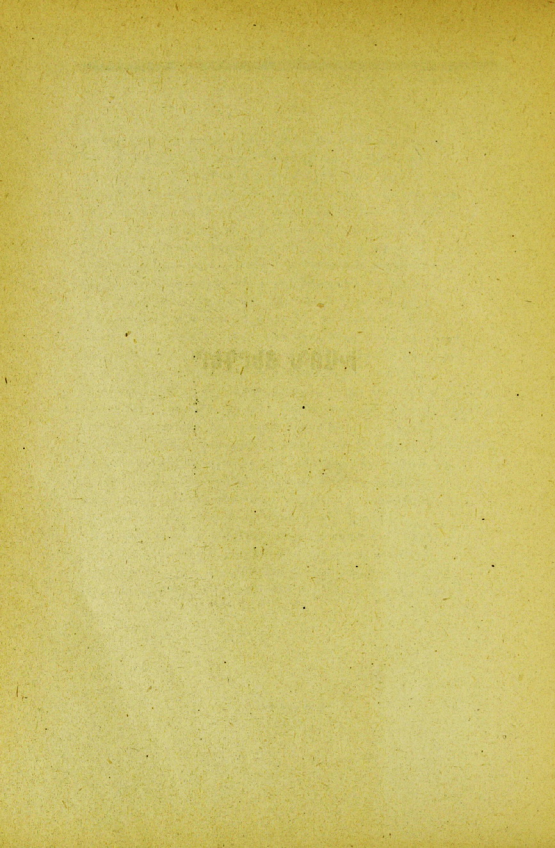
Գմբեթներից յերկնակարկառ, վսեմաշուք ու դաժան
քո ամրանխառ, շքեղաշուք պատերդ հար անսասան
ամբողջակերպ խորաններիդ քանդակները սրբատառ
ասած, ինչո՞ւ չքացել են յեկեղեցիդ փրչկական...
Կամարների խորախորհուրդ, սյուների հաղթ ու մարմնեղ,
հազարամյա ազդեցներով քո ջահերը բրոնզյա,
պատկերներդ ճառագայթող, արծաթաձուլլ, վոսկեզոծ
ձևեր են հիմա մասունքներիդ կաղապարված, «հրաշագործ»...
միտոնառած ավազանիդ «արբազնաբույր» հեղուկով
որհնված մանկանց աճյունները, սեղանիդ մոտ հազարավոր
որհներգներով «անքակտելի» կապված իրար զույգերի
աճյուններն ձևեր են հիմի յեկեղեցիդ անպատկառ...
Տարիների մրբիկներն են բերվել աշտեղ դագաղված,
տարիների մրբիկները՝ հավետ սանձված ու խեխտված...
Ու անտարբեր, զոռ վհուկթյամբ խինդն ու լացն ես դու դիտել
քեզ աղոթող և խնկարկող հազարավոր սրաերի...
Գեհենածին այն որերին գմբեթների խաչազարդ
հրաշքներիդ ապավինած, հրաշքներիդ աղոթող
այրվող մարդկանց տնեժներից ու բոցավառ արյունից
մահատարած այն որերին գմբեթների խանձվեցան...
Ո՛ւր մնաց քո հրաշափառ փրկությունդ սուռ ու կեղծ,
յերբ անսկիզբ ու անվախճան ժամանակի ցնցոտուն,—
յերկնի, յերկրի «ամենազոր» ու կեղծավոր աստծուն
աղոթում եր գետնին փռված ամբոխը խեղճ, սևավոր...
Ո՛ւր մնաց քո զթությունը յերկնաճաճանչ, արեշիթ,
յերբ ողակված խուժաններով սարսափահար նախրի պես
իր արյան մեջ չոքած այնպես մաքուն եր մուրում հրավառ,
փլատակվող մեծությանդ հիմքում անզոր մեռնելիս...
Ո՛ւր մնացին աղոթքներիդ ձխվածքները վերամբարձ,
ձևեր գնացին աղոթքները նահատակված այն մանկանց

վեմիդ վրա սրախողխող, անոգնական, խեղճ մարդկանց...
 Դու չե՞ կայիր այն որերին մերկաթափ հավքի պես
 քեզ ողակող փողոցներով քշվում էին յերբ թշվառ
 ապավինված խաչիկ ու յժին մեր մայրերը սարսափահար...
 Չե՞ դու կայիր այն որերին խարդախության սև տաճար...
 Հրեշային պատերդ ցից մոխրամորմոք քաղաքում
 քեզ պղծողի նախիրներին գոմ են դարձել վիթխարի,—
 յեղինջներ են սեմիդ բուսել, արյունասուռն յեղինջներ...
 Յերկնակարկառ գմբեթներդ յեղինջազարդ են հիմի...
 Ո՛ւր մնաց քո ույժդ հապա, ժուր մնաց և գութը քո.
 չկա աստված և ույժը քո և գութը քո սուտ են յեղել,
 աղոթքներդ սուտ են յեղել, խոստումներդ սուտ ու կեղծ...
 Չկա աստված... Արյունարբու մարդն է կերտել կեղծիքից
 քեզ, վոր խաբե սրախողխող մեռնողներին աղոթքով...
 Իրավ ենք մենք, վոր պիտ փլենք քեզ քո հիմքում արնաներկ,
 «ամենագոր» աստծո շիրմին, վոր հուշարձան պիտ կանգնենք
 կառուցվածքը մեր նոր շենքի կրոնաթող, նոր կյանքի:
 Իրավ ենք մենք, վոր պիտ փշրենք քեզ քո հիմքում արնաներկ...
 Արյունարբու յր կերտվածքը քո, յերբ վերանա աշխարհից,
 աշխատանքի ուժանակից փլչես ու ցած տապալվես,
 քո պատերի քարից կերտված անկաշուք, հսկայական
 յերբ բարձրանա ծխափողը գործարանի շշակով,
 պիտի լավի խոսքն անվիշտ, յեղբայրական վառ սիրտ,
 յերջանկարար պիտի յերգնի մոլորաբձ մահդ տոնելով,—
 — Յերբ վոր լավի առաջին գիլ կանչը հուժկու շշակի,
 յերբ վոր լավի առավոտյան մեր նոր յերգը նոր կյանքի...

Ստեփանակերտ

1926 թ.

ԽԱՌՆ ՅԵՐԳԵՐ

*
* *

Անիծվիս դու մարդ,
վոր հազար դարեր դեռ փառք ես գալիս
յերկրի գործ, հսկա զանգվածի վրա,
վոր հազար դարեր խնդում ես, լալիս,
ծծելով անհազ ժանտ քույնք նրա...

Անիծվիս անվերջ,
վոր հազար դարեր հազար յերկունքով
հազար մեքեր ես ծնել, ավերել,
վոր հազար արեր կասաղի կրքով
լցրել ես, ջարդել, լացել, ծիծաղել...

Անիծվիս դու մարդ,
վոր յերջանկության չհնաղ վարկյանին
դու կուռք ես դարձել քո սերն ու հոգին
յեւ քո արքայան կուռքերի առաջ
միշտ ծունկ ես չոքել անլաց, անհառաչ...

Անիծվիս անվերջ,
վոր հազար անգամ նոր-նոր կուռքերով,
նոր-նոր կրքերով փոխել ես ուղիւ
յեւ հազար անգամ դու ծունկ չոքելով
քո կուռքի առաջ—փերել ես նրան...

Անիծվիս դու մարդ...

Անիկվիս դու հա՛ց,
վոր դարեր ի վեր մեծ տարածության
հսկա ողակում տեղոր աշխարհն է
վորպես գալարուն սողունը ճանհի
սովերիդ սուսօ հավիս բավալվում...

Անիծվիս անվե՛րջ,
վոր Բեզ կյանք յերազ է չճնադ,
առանց Բեզ սակայն՝ ճանջանք, տառապանք...
Ուր կուս կրքերն են փառանում, մեռնում,
բայց ուր վոր չկա—ման է, կարծանում...

Անիծվիս դու հա՛ց,
վոր դարեր ի վեր աննինջ կարոտ
թավառ, սովալուկ անքիվ խեղճերի
քնդդեմ բռնության տպասամբության
հաջ առաջնորդն եր անհաղթ, անկործան...

Անիծվիս անվե՛րջ,
վոր դարեր ի վեր Բեզնով կառաված
պարսվողն է չոփել հաղթողի առաջ,—
անեծքից հետո Բեզնով հզփացած
նա աղոթել է դահնին վողորմած...

Անիծվիս դու հա՛ց,
վոր սերկության ժանգ շղթաներով
կապել ես մարդուն իր նման մարդուց,
վոր անզուսպ կրքի հաղթ բռնկումով
զատել են մարդուն իր նման մարդուց...

Անիծվիս անվե՛րջ...

*
*
*

Վարդակառմիր յերազներս սիրագարդ
զերք ամպերի դժգույն բողբ չֆացան,
սապ արեւի այրիչ շողն ինձ դիպավ,—
իմ վառ սիրո աննւթները մահացան...

Կյանքն իր անվերջ աղմուկներով հոգեսպան
յերազավեր շփնդներով արթնացավ
ու ծնվալվեց յեւ վտարիկից անհուն ծովն արյունի
մեւ սրհեռում, վողջ աշխարհում անխնա...

Շուշի
1915 թ.,

Յես հավատում եմ կգա մի նոր ժամ
 նոր որ հոր կյանքի տեղերով առաս.
 նոր սարսափների, նոր ապրումների
 յերգս կհնչե ուժեղ ու անսպաս...

Այդ նոր արեվի նոր արալույսին
 կվառեն կրկին խավարը հոգուս
 կբնկնեն ծնկաչոք նոր ծնվող կյանքի
 կուռքերի առաջ յես աղոթելու...

Մռայլ անցյալի արևոտ վարդերից
 կկապեն փուխը—հիշատակն անկող,
 անոգուտ մարտի... Նոր անսպանների
 տանարում կայրեն յես այն, բոլ մեռնի...

Թող ռոգիանա, անհետ կործանվի
 անցյալը դժոխս յերազն արյունի,
 նոր սիրո խոսքը բոլ լավե նորից,
 նոր սիրո յերգը բոլ կախարհե ինձ...

Յես ձեզ ասում եմ, կգա մի նոր ժամ,
 նոր որ նոր կյանքի տեղերով առաս
 նոր սարսափների, նոր ապրումների
 յերգս կհնչե ուժեղ ու անսպաս...

ԴԵՆ ՏԱՐ ԱՅԴ ՀԱՅՐ

Դեն տար այդ հացը, —
այդ սև շաղախն արյուն-արցունքի,
տանջանքի թույնն է կաթում նրանից
ո՛, այդ շագախում հազար վորբերի
անեծքն ես բերել ժպիտով դու ինձ, —
անեծք քո հացին...
Միթե չգիտես հազար կյանքերի,
հազար սրտերի դահիճն անպարտ,
պատճառը լացի, վշտի, պայքարի
այդ սև շաղախն է, այդ թույնն է հզոր...

Դեն տար այդ հացը...
Պատուհանիս տակ, վորպես ծարավից
տանջվող շների մի հսկա վոհմակ,
ամբոխն է անցնում հալածված քաղցից,
պատրաստ դոհելու՝ յեղբորն իր հացին...

Տես, ույնտեղ նրանք
կատաղի կրքով կրծում են իրար,
պարարտամարմին ուժեղն է բազմել
թույլի շինքին. հզորն անզորի
արյունն է ծծում անհազ, անարգել...

Ո՛ր, տես, փողոցում
պնճված ամբոխն անմեղ վորբերի
խիտ շարքերի մեջ արբած ապագա
լպիրշ վայելքի սև յերազներով
ճգնում է խեխտել ճիչը մեռնողի...

Շարտիր նրանց,
գեթ փրկիր մեկին: Չե՛ր յես անզոր եմ
ծծել ամենի թույնը տանջանքի...
Շարտիր նրանց... Ա՛խ, թող, վոր կորչեն
մարդ-գազանների շարքերը տխմար...

Դեն տար այդ հացը,
այդ սև շաղախն արյուն արցունքի
տանջանքի թույնն է կաթում նրանից.
միթե չգիտես, հազար վորբերի
անեծքն ես բերել ժպիտով դու ինձ...
Դեն տար քո հացը...

Ք Ա Ղ Ա Ք Ը

Տիտան քաղաքը թաղված մեգի մեջ
յևուում է տենդոտ աշխույժով անմեռ.
շքեղ կառքերն անցնում են անվերջ
ձիերն աշխույժով դոփում են փայտած
փողոցը՝ պայծառ...

Անցնում են դույզ-դույզ, խմբով ու մենակ.
և լաց, և ծիծաղ, վիշտ, յերջանկության,
խառնվել են իրար. կրքի, ցնծության,
զսպած արցունքի և հեկեկանքի
ժխորն և հսկա...

Գետն արծաթե ժապավին և գեղ,—
հսկա ժխորով բեռնված ու հոգնած
շքեղ կամուրջը ճոճվում է կասես...
Մեգի մեջ պայծառ լույսերն են դողում
վառ լապտերների...

Ել չեմ ամառսում, վոր ապրել յեմ յես.
շտապ անցնում են առույզ ու զվարթ,
շիկահեր կանայք, կրքոտ ժպտով
հայացքս շոյում... Շքեղ և կյանքս
յերազրից ել պերճ:

Ելեքտրաքարշի դեղ ոթյակներում
հարուստն ու աղքատ, ծերն ու պատանին,
թույլն ու ուժեղը, և գեղեցիկը,
և ալանդակը ձուլվել են, կասես,
դարձել մի մարմին...

Շքեղ և կյանքն այս մեծ քաղաքի,
շքեղ և յերզն այս մեծ ժխորի.
յիս բաղկատարած յելնում եմ ահա
այդ մեծ ժխորին ձուլվելու համար,
ապրելու համար:

Յ Ե Ր Կ Ր Ի Ն

Յերկիր, սիրում եմ կյանքդ հնամաշ,
 քո զիշերների խոհերը յերկշոտ,
 տրչալույսներիդ շողերը մատղաշ,
 քո լայն ծովերի յերգը փոթորկոտ
 Գեղազարդ գարնան քնքույշ վարդերից
 պսակն եմ հյուսել իմ մատաղ կյանքի,
 արբել եմ սիրուց, արբել եմ բույրից
 ել ինձ ոտաւ ե թույնը տանջանքի...
 Յերկնի լազուրն անհուն, հյասքանչ,
 դուռդ անհայտը, անհասն անմուտ
 զոհում եմ սրտանց քո ակնթարթին
 քեզ, քեզ ե սիրում իմ ջահել հոգին:
 Լեռներիդ բուքը, քո անտառների
 սոսափը շքեղ... Յեմ քո ծնունդը
 ե քո վախճանն անսկիզբ, անհայտ,
 ե կիրք, ե տանջանք, վիշտ, յերջանկություն
 ե հաղթ ծովերիդ մրրիկներն անլուս,
 անապատներիդ կյանքը մահաթույն,
 զիշերդ լալիան, խավարդ տխուր,
 ցասումդ անկեղծ.— իմ մեջ են ապրում...
 Սիրում եմ բախտդ մերթ սե ու թունոտ,
 մերթ մռայլ, անհույս ե մերթ ժպտերես,—
 ինձ հետ ծնվեցիր, ինձ հետ պիտ մեռնես.
 քո կյանքն եմ սիրում, կյանքդ փոթորկոտ...

* * *

Փոթորիկները ազմուկն իմ հոգում
 յես անփութ լանջնած մահվան դեմ դժխեմ
 իմ շիրմի յեզրին նոր կյանք եմ կոտում,
 նոր կյանք ավետում տառապող յերկրին:
 Յեվ ջահել կյանքիս հույզերը փնջած
 նվիր եմ բերում մահածին կյանքին
 և անվախ սրտով յես բազկատարած
 յիշում եմ ահա դեմը փոթորկին...
 Թող արյունոտվեն իմ վարդ հույսերը
 այս անհավասար, ահեղ ճակատում
 յեվ թող վեր մարեն վերջին լույսերս
 իմ ապրումների անծայր ճամբեքում...
 Փուլթ չե, տես, ահա կգա արշալույս
 կստեղծվի կյանքը մահով դարբնված,
 իմ անշուք շիրմի խորշը մշտանույս
 կավիտե մարդկանց յերկիրը փրկված...

Շուշի
 1917 թ.

* * *

Ամբան անամպ, պարզ գիշեր ե՛ւ պարզ ու թովիչ վոսկեշող, —
սիրտս, սիրտս մութ գիշեր եւ եւ անհույս եւ եւ անշող...

Տիյեզերքը մի հեքյաթ ե, նուրբ ու շքեղ մի յերազ...

Կյանքս, կյանքս դամբարանն ե յերազներխա... Սե կոշմանր...

Վույժ յերկինքը մի քրքիջ ե բռնավորի խնդումի,
ինքս, ինքս լոկ արցունքն եմ սարուկների, խեղճերի...
Վառ աստղերը լապտերներն են յերջանկալի սրտերի, —
յիրզս, յիրզս լոկ տրտունջն ե կեղեքվածի, թշվառի...

Արեւիքը հրդեհվում ե, արշալույս ե արնավառ, —
կյանքս անայգ սե գիշեր ե՛ւ միշտ աներազ ու խավար:
Արեւիքը հրդեհվում ե, արշալույսն ե նոր կյանքի, —
կյանքս, կյանքս մի դիակ ե, լոկ հնամաշ ցնցոտի...

Ամբան անամպ, պարզ գիշեր ե՛ւ շքեղ, դուրթիչ, վոսկեշող...
Սիրտս, սիրտս մութ գիշեր ե միշտ մահաթույն ե անշող, —
վույժ աշխարհը մի քրքիջ ե բռնավորի հաղթության,
ինքս, ինքս անգոր ճիչն եմ սարուկների պարտության...

Տեսել եմ արդյոք քաղցից յերկարած,
 վոսկրոտ մատներով ինչպես ե աղբը
 անվերջ քրքրում ու կեր վորոնում
 նա, վորի հայրը հիվանդ, վշտահար
 մահվան մրուրն ե անկողնում քսմում...
 Տեսել եմ արդյոք փոքրիկ ճակատը
 կնճռոտ ու դալուկ, հայացքը դժգույն
 մշուշի նման... Խնչպես ե ցնծում,
 յերբ հանդիպում եմ նրան փողոցում...
 Տեսել եմ արդյոք փոքրիկ, գագառահեր
 զլուխը ծռած սալահատակին
 ցնցոտիներում քնքույշ աղջիկը
 ինչպես ե կրծում արցունքով թրջված,
 սև փշրանքներն իր մուրած հացի...
 Դու պաշտպանվածդ ե վողորմածդ
 սովձր եմ արդյոք լալ հացի համար..

Տեսել եմ արդյոք, ինչպես նա յերկչառ
 իր ձեռքն ե պարզում ամեն անցնողի,
 նայում փափկասուն կանանց ու մարդկանց,
 մեռնողի ժպտով վողջունում նրանց..
 Դու հագեցածդ ե վողորմածդ
 կարմր եմ ժպտալ քո հացի համար:

Տեսել եմ արդյոք մուկ փողոցներում,
 ինչպես ե մայրը կյանքից հղիացած
 թավշի մեջ կորած տերերից յերկրի
 յուր վորդու հացը մուրալու համար
 ցավոտ ու վշտոտ մարմինը ծախում..
 Խնչպես «բարեգուկ» մարդիկ հրճվանքով

առնում են փողով մարմինը խեղճ մոր...
 Ն՛յ, դ՛հ, առնողդ և վողորմածդ
 ծախվե՛լ հս արդյոք քո հացի համար...

*

Տեսիլ ես արդյոք ճշմարտի համար
 մղված պայքարում այն հաղթահարված,
 սանձված առյուծի խաղաղ քայլերով
 խեղճ, շրդթայակապ բանտարկյալների
 շարանը տրտում լուռ ընթանալիս
 պեպի կախաղան .. Նշավակության
 սև կառքերի մեջ կացնով, պարանով
 զինված, կարմրագգեստ, բիրտ դահիճներին...
 Արդարադատդ և վողորմածդ
 դատվե՛լ հս արդյոք ճշմարտի համար:

*

Տեսե՛լ հս արդյոք տաք արճիճների
 լափող կորկուտից ընկնող շարքերը
 յերեկ դեռ ապրող, զգացող մարդկանց...
 Լսել ե՞ս արդյոք բյուր անհոգ մարդկանց
 արբած, պինովի հաղթ ծափերի մեջ,
 յերաժշտության և թմբուկների
 գոռում գոչումի անձև ժխորում
 լավող հառաչը և մեռնողների
 և կյանքից անվերջ հալածվածների,
 Ո՛ր, հալածողդ և վողորմածդ
 հալածե՛լ հս գեթ ճշմարտի համար:

*

Խարժեյիլ ե, խարժեյիլ... Նոր յուզ հս ցանում
 հրդեհիս վրա... Կաց և սպասիր...
 Հրդեհաշիջդ, հրդեհաձիգդ
 կույր հս, չես տեսնում, այդ ինքդ հս այրվում...

ՅԵՍ ՅԵԿ ԴՈՒ

Ուժեղ սիգարի մուգ կապույտ ծուխն և
լուսամտի տի օդն զրկած քո լամպան
դողում սենյակում...

Յեվ արժաթաձայն նվագարանիդ
այդ լեզվակները քո մատների տակ
անհույս սիրողի հոգին հրդեհող
մտորումների քառան են յերգում...
Մերթ վորոտի պես և մերթ ել քնքույշ
գեփյուռի նման, լեռան լանջերը
քերող մրրկի կայծակների պես
և մերթ վարդերի բուրմունքի նման
սոնատն եմ լսում քո ջահել սրտի...
Տխուր մենեքան անուրջների մեջ
խամբող, վշտառատ, յերազող մարդու...

*

Բայց... դու լսում ես գետնի տակ փռված
խողովակներում սահող ջրերի
յերգերը խրոխա.
դյուրիչ համերգը անթիվ ձեռների
կուռ հարվածներից խուլ հեկեկանքով
փափկող յերկաթի, տխուր քայլերով
առաստաղներից կախված, շառաչող
պտուտակների և զվարթ կանչը
յեռուն կաթսայի շնչափողի մեջ
սուրող շչակի... Լսում ես, ինչպես
մեռնող ապուծի շքեղ ոռնոցով
յերկաթն ե թշշում, կամ ինչպես ծովում
փոթորկները միշտ հաղթահարող
թնդանոթների բամբյունն և լսում...

*

Յերգդ յերազ ե, իմ յերգը՝ վառ կյանք
յերազից շքեղ, անուրջից ել պերճ.

քո միտքը հուզող
տանջանքը, գիտեմ, լոկ պատահական
մի ջահել կնոջ շուրթերին սահող
ժպիտն և միայն, կամ թույլ հպումը
կրքից դողացող ճերմակ ձեռների...
Իմ վիշտն ալլե... Ամբողջ մարդկության
տանջանքը նյութող դժողքն է զագիւր,

վորի քուրայում

իմ, քո, բոլորի նոր կյանքն եմ նյութում
քո յերգը կյանքի լոկ ակնթարթն է
անսահմանության շուրթերից ծորած,
իմ յերգն ինքն անմեռ պայքարն է
հավերժության հափանմահ ու անանց...
Դու հեղ յերգիչն ես իսկապես մեջ
դեղերոց մարդու, իսկ յես համարձակ
մարտիկն եմ նրա բախտի և կյանքի:

*

Ուժեղ սիգարի մուգ կապույտ ծուխն է
լուսամփոփի պես գրկած քո լամպան
դողում սենյակում...

Դու դեռ լալիս ես անպատասխան
հարցերիդ համար, իսկ յես իմ ճամբին
քեզ պես շատերին թողած թիկունքում
բաղդակիցներն կուռ շարքերի հետ
խրոխտ յերգերիս տարափով հուժկու
առաջ եմ անցնում: Քո սիրած կնոջ
համբույրից ել վառ, արջալուսների
անմեռ կարոտն է իմ միտքը հուզում,
քեզ պես ինքնակամ մեռնողների մեջ
ճնվող նոր կյանքով ապրել եմ ուղում...

Շ Ր Զ Մ Ո Ն Ի Կ Ը

Մի յերազկոտ թիմը ե իջել քաղաքին
 հիմա արբած շրջմուխիկ ե նա անքուն.
 վողջը, կասես, սպասում ե արևին,—
 նա յե միայն, վոր պիտ մնա մթնելուն:
 Վոր թեաթափ արծիվի պես խորթ ու ոտար քաղաքում,
 յերերալով նորեն դառնա փողոցներից գինետուն
 հրավառե բոսորները պղնձացած իր գանդի,
 նորեն դառնա փողոցները,—շրջե խելառ ու տնտուն...
 Վողջ աշխարհն արբած դանդ ե, վոր հիմի
 պղնձացած իր գանդի մեջ գրնդում ե, աղմկում...
 Ո՞վ եր խզեց վերջին թելերը մաքի,
 վոր անպատկառ՝ գինետնից նորեն դառնա գինետուն...
 Մի յերազկոտ թիմը ե իջել քաղաքին,
 հիմա արբած շրջմուխիկ ե նա անքուն,
 վողջը, կասես, սպասում ե արևին,—
 նա յե միայն, վոր կապասե մթնելուն:

Սևիում
 1925 թ.

Դու, յերազների քնքույշ թևերին փարված սրտառու ծերուկ-պատանի
 վոր անբջանքի զեղ անեյացման հաշիշն ես քամել ամբողջ ելությամբ
 հողեթով յերգի բնդվզու մեկրով տարտարոտառառ աշխարհն ազմկել,
 իգուր ես աշգպեա իմ անգուցներից հոգատարությամբ ինձ քեզ մօտ կանչել...
 Ի՞նչ պիտի յերգեմ գիտութիւն, տաղանդ, գործարան, բանվճիւր, թե՛ գալանա յերգեր.
 Իբրա ե իմ հոգին, կառչած իր հացին, նա յերբեք, յերբեք քեզ չի հասնելու
 մարդկային կյանքի գոթեքը սանձող բորբոսնած հացի սոսկ կարէքից վեր .
 թեաթափ արծաթի խեղճ ցատկու-մեկրով նա յերբեք, յերբեք ել չի բարձրանա...
 Ո՞վ ե քեզնից դատ կարիքն ապրում իմ չհորինած, չերգած յերգերես,
 կամ ո՞վ ե տենչում գաղտնիքը սուղվիլ տնկարող ձայնի իմ ապրումներին...
 Յաժից դազադած մարդկութեանն այսոր մեղրանուշ, հնչելոյ յերգ չե հարկավոր,
 նա հուր ե տենչում, պատրույգ՝ այդ հրին ամբողջ աշխարհը վառելու համար
 նա մուրճ ե տենչում ե կոթ՝ այդ մուրճին, վոր կյանք կառուցե մոխրներէ մեջ.
 շինարարութեան մի մեխը խղճուկ յերգատարութից հոգր ե այսոր,
 կառուցվող պատի քարերն անմուռնչ ե պերճախօս են ե շքեղ յերգից...
 Ո՞ր, դու աշխարհից անգութ ես ծերուկ, վոր վեհ հույզերի յերգերով արբած,
 իր տանջանքերի վախճանը նյութող մարդուն զեռ ոտար յերգերն ես տենչում...
 Անգութ ես ծերուկ, վոր բարձունքերից լույս զգլաւներէ շենքաշարքերով
 ստվեր ես ձգում իմ հյուղի վրա, ուզում ես խեխտել ինձ իմ խաղաղում...
 Թող իմ խրճիթը... Այսակող մուրճերը պիտի համարդեն, վոր գործի անցնեն,
 շիկացած, ձուլված յերկաթներն այսանդ, գորշիշն, շողին պիտի խմբեղեն,
 թնգանութները պիտի վարտան վերջին վորտաը մեր գործամարտի
 յեզ չաղթանակի ալ դրոշներով ամբողջ աշխարհը զարդարված մի որ
 յերկրի կենարոնում, իմ այս ծխամած, անշուք ու դաժան, անձուկ խրճիթում,
 վոր հիմք պիտի դառնա յերկրազղկակի—հումաշխարհային միտինդ պիտ սարգէ...
 Մարդկութեանը վողջ մի աններդաշնակ, յերկրային, շքեղ, հուժկու ե անպարտ,
 վոնց կյանքը մարդու, բազմառնչ հոկա այլ յերգ պիտ յերգե այստեղ, ամեն տեղ...
 Յի՛վ այդ յերգի հետ պիտ կորչեն անհետ ե քաղց, ե կարիք, ե դրկանք, ե վիշտ...
 Յի՛վ քո տենչանքին այնքան հարազատ յերգը պիտ հնչե պոետ-ամբողի,
 խոկ յես ծերացած, թող վոր իմ հացի կարոտը մտրած, զեթ քո հրճմանքով
 մեջեմ, քարտնամ հաղթական ու վեհ պոետ-ամբողի հորձանքի ստաջ...
 Ո՞ր, գիտցիր ծերուկ, մինչ զաւր այդ որվան իմ յերգը յերբեք քեզ չեմ յերգելու...

Ստեփանակերտ

1926 թ.

կասեք, նորից ապրում են դեռ
 գերեզմանված իմ մտքերի ուղիները ցան ու ցիր.
 կասեք, ելի հնչում են դեռ
 մարտնչումի ու խոյանքի իմ յերգերն ալ, կարմիր...
 Ու, կասեք թե, ձեր շարքերում,
 մտքի, կամքի ու պայքարի իմ յերեկվա ընկերներ,
 նորից ապրած կյանքս եմ ապրում
 ու ներբողում կռիվը հաղթ գործարանվող մեր յերկրի:
 կասեք թե, ձեզ մոտիկ եմ դեռ
 թեև դժկամ խորթացել եմ ծովածալալ պայքարին
 կասեք թե... Ե՛հ... Նույնը չեն դեռ
 թե իմ ճամբան, թե բանդիտի, վոճրապործի սև ուղին...
 Յե՛վ յերբ գանգուր խաղաղներով
 ծաղկոմներն են գրողապարզ, անցնում ուրախ ու դվարթ,
 կասեք, ելի մենք նույն ուղով
 թե յես, թե դուք ընթանում ենք միշտ հարազատ, անխռով...
 Բայց նշավակ պարսավանքի
 թույնն է յեսում այժմ նկուն իմ վշտալի յերգերում
 ու յես պիտեմ, վոր ձերը չիմ,
 թեև ձեզնից ընդմիշտ մոտիկ, այժմ շատ մոտ եմ ապրում...
 Յե՛վ տենչում եմ ինչպես յերեկ,
 յերբվոր անպարտ ձեր կյանքովս եմ յես լիաթոք դեռ ապրել,
 հայ, թե տաճիկ ծաղկոմների
 յերգերն անբիծ, յեղբայրական, հոգեզվարթ ու խաղաղ:
 Յե՛վ չգիտեմ ապրում եմ դեռ
 այս կենսաուրախ ու կենսատենչ, բազմալեզու ժխորում,
 թե սոսկ ցնդած յերազ եմ, վոր
 դեռ պիտ մնամ իբրև լոկ հուշ անվիրադարձ որերիս...
 Դիտեմ միայն, վոր սիրում եմ
 շարքերը կուռ այսոր ապրող ու մարտնչող ընկերներիս
 և տենչում եմ ծնունդը հաղթ
 գերեզմանված և ցան ու ցիր յերեկ ապրած մտքերիս...
 Վորպես անհուն բարձունքներից
 խենթ վոստյունով գահավիժած մի շիկացած ողաքար
 ճշում եմ յես, լսեցեք ինձ,
 — Ձեր նոր կյանքի հրաբուրդք այժն եմ տոնում կենսաուրախ...

ՀՐԱԺԵՇՏ

Ճանապարհների այս նեղ հանգույցում
անջատման վերջին ժամերն ենք ապրում...
ու այս ամենը յերազ ե թվում,—
ուրիշի՞ յերգած մի յերգ անհատնում...
Յեվ կա, և չկա... Ամեն ինչ հիմա
պառույտ ե, քամի, բուրմունք ե, նիրհ ե,
թիմր ե, վոր թեև թնդում ե ահա,
ափսոսանք ե ու կսկիծ միայն:
Վերջին փոշին ել ավտոշինների
կհեկա վաղը քո ճանապարհին...
Զրույց կդառնաս այս մեր քաղաքում,—
քո ընկերների կարմիր շարքերում...
Դեմդ կժպտա արևը յերկրի,—
կարմիր արևը կարմիր քաղաքի,—
ուրիշի յերգած յերգերն անհատնում
եկ չեն ազմկի քո կյանքի ուղին:
Յերջանիկ էս դու... Այդ յես չգիտեմ...
Դիտեմ, վոր նորից, յեթե դառնայի
ճանապարհների ել նեղ հանգույցում
հարազատ յերգով քեզ վողջունելու
կեղներ իմ հոգին...
Իսկ այժմ, այժմ ինձ անհարազատ
ուրիշի յերգն ե ճշում քո հետքից.
«Դու գնաս բարով, ընկեր Արմենակ»...
Բայց կա անջատում, վոր հանդիպումի
վտակեմարս հույսի լույսով ե հղի.—
ինչ մեր վերջինն ե վարկյանն առաջին
կդառնա վաղն ուրիշի համար...
Յերնեկ ուրիշին:
Իսկ մե՞նք...
Ճանապարհների խիստ նեղ հանգույցում
անջատման վերջին ժամերն ենք ապրում
ու այս ամենը յերազ ե թվում,—
ուրիշի յերգած մի յերգ անհատնում...

*
* *

Հիմա մեր յերկրի մանուկն ել հոկտեմբերիկ ե,
պատանին՝ պիոններ ու կոմյերիտ,—

հիմա բոլորն ել կամ կոմսունիստ են,

կամ սպառա կոմսունիստ...

Նոր կյանքի կառուցող բանակում

հիմա մեր յերկրի ծաղկոմն ել մարտիկ ե

կոմյերիտը՝ վաշտկոմ ե, գնդապետ քաջարի...

Ամեն տեղ մի կամք ե, նույն կամքն ե

բոլորերի կարմիրի...

Հիմա մեր յերկրի մանուկն ել հոկտեմբերիկ ե,

պատանին՝ պիոններ ու կոմյերիտ...

Միքտ իմ, դու յեւ ես կառչել այս յերկրին

իմ կյանքի ղանդաղած վազքի մեջ

նորեն ես գեռ ուզում լինել սոսկ կոմյերիտ...

1938 թ.

Ստեփանակերտ

ՍԻՐԵՐԳՆԵՐ

1861-1862

ՆՐԱ ՀԻՇԱՏԱԿԱՄԱՏՅԱՆՈՒՄ

Թողնում եմ սիրսս այս գունաս թղթի
անկաւորոյ ձայնի խուլ տղերի տակ.
թողնում եմ վիշտս քո հպարտ սրտի
խորունկ ծալքերում վորպես հիւստակ...
Ա՛յս, անգին, հիւր, վոր տարել եմ յես
տանջալից կյանքի գոռ հիւսններում,—
հիւր իմ անգին, վոր սիրել եմ քեզ
իմ վհատ հոգու անհույս յերգերում..
Թողնում եմ սիրսս այս գունաս թղթի
անկաւորոյ ձայնի սեւ տղերի տակ.
թողնում եմ վիշտս քո հպարտ սրտի
խորունկ ծալքերում, — արնոտ հիւստակ...

1912 թ.

Շուշի

*
* * *

Աւանային մառախլապառ
ու միգամած գիւերին
եւ հեզ, դալուկ, լուսնից զուռառ
ու սխրամած հեզ հակսին,—
հագանհեռով լուս սահում եմ
անուրջներն իմ կյանքին...

Լուսքյան մեջ, մեհուքյան մեջ
սառապում ե եւ հոգին,
հեղեղ բռնած դու լսում ես
դադրած սրտիդ խուլ զարկին...

Յեղ ցավագին ու դառնագին
հեծկլտում ես աւ լալիս,
խավարի մեջ, մեհուքյան մեջ
սառապում ե իմ հոգին,—
հեղեղ բռնած լես լսում եմ
սխուր, սանջված եւ լացին...

1912 թ.

Շուշի

Նսեմասփեր անտաններում լուռ, մեռակ,
ականակիտ աղբյուրի բով յերագուն.
մատաղասունկ թփերի մոտ յես կրկին՝
եկզ եմ կանչում, վերադարձի՛ր իմ անգին:

Մանրաթախիժ զեփյուռն անա մահասիպ
խաբեպատիր յերգ ե հյուսում սիրապուհ,
սիրս կարոտ քաղցրահամբույր բո կանչին
եկզ ե հանչում, վերադարձի՛ր իմ անգին:

Սիրանանանչ ասողերն անա հրացայտ
լուռ պատմում են գեղեցկանյութ հեփյաթները բո կյանքի.
քաղցրանվագ յերգով արքած իմ հոգին
եկզ ե կանչում, վերադարձի՛ր իմ անգին...

1913 թ.

Շաշի

Յես գիտեմ, մի որ կգաս ինձ այցի
 ու կտարածվես իմ շիրմի վրա.
 դառն արցունքներով կցողես քարը
 իմ հողակույսի, կարտավես անվերջ
 մեռած հույզերի, վարդ յերգների
 հուներով առատ կյանքդ կբռնե
 գերեզմանիս մոտ յեղ վերջալույսից
 մինչեւ առավոտ կուրծքդ կննե
 վեսերի շորան... Բայց յես չեմ ուզում,
 վոր անմխիթար իմ մահը վողբաս.
 մոռացիր դու ինձ, մոռացի՛ր անգին...
 Յես գիտեմ մի որ մահերգը կերգես
 անցած օրերի... Իմ հողակույսի
 մոտ մտած տեսում կաղոթես լացով.
 Բայց իզո՛ւր, իզուր աղոթեն ու լացը
 կյանք չեն ներշնչի իմ վսկայներին
 ա՛հ, մոռացիր ինձ, մոռացի՛ր անգին...
 Յես գիտեմ մի որ կկորչեն անհետ
 արձան, հողակույս յեղ սեղ հիշատակ...
 Կյանքը կհյուսե վեսերի շորան.
 նորից կբնդհանե, նորից կսկսե,
 նոր հողակույսը հիմը կփխ...
 Ա՛խ, յես չեմ ուզում, վոր դու լաս մի որ,
 մոռացիր դու ինձ, մոռացիր անգին...
 Ո՛հ, գիտեմ դու յեղ կպառկես մի որ
 մի այլ աշխարհի ցուրտ հողի գրկում.
 իմ գերեզմանն եղ կմնա անտե
 վայրի կանաչով ծածկված դաշտի մեջ,
 ա՛խ, յես չեմ ուզում, վոր մահապարս
 յուր սեղ օրերը ապրե վողբալով,—

մոռացիր դու ինձ, մոռացիր անգին...
 Յետ գիշեր կյանքը կանցնե՛ն նոր շրջան,
 մեր գերեզմանը կհերկեն մարդիկ,
 վոչ վո՛ք չի սարսի, վո՛ք մեր վասկորը
 օտարվում է խոփից, հլուցից, բահից...
 Վոչ վո՛ք չի ասի, վո՛ք ապրել եմ յես,
 վոչ վո՛ք չի հիշի, վո՛ք ապրել ես դու...
 Մոռացիր դու ինձ, մոռացիր անգին...

1915 թ.

Ստաբիլյա

*
* *

Յես անապատն եմ ամայի, ավեր,
իմ եյուրյունն ավազն է անկյանք.
դու շեղ գարնան ծաղիկ ես փարթամ.
իմ ավազներում կայրվես, կրթեցես,
անցի՛ր, հեռացի՛ր...

Յես փոքորիկն եմ հպարտ սարերի
յեւ իմ համբույրը՝ կայծակն է այրող.
դու՝ քննույշ զեփյուն՝ անշար, սիրաւուն,
յես եեզ կխելոսեմ իմ կասողած շնչով
անցի՛ր, մոռացի՛ր...

Իմ յերգը խորեակ՝ անապատների
ավազը հուզող, իմ յերգը վորո՞ս՝
անանց լեռների լանջերը քերող,
եւ յերգը կյանքի յերգն է միայն...
Անցի՛ր, հեռացի՛ր...

Իմ յերգը ցակոտ հրաբխած լեռան
ծխաւայունների փլվածքն է անեղ,
եւ յերգը մնջած, դալկացած աւան
քննույշ մահերգն է արցունքոտ ու հեզ,
անցի՛ր, մոռացի՛ր...

Իմ յերգը շիկնած մեռադի հալոցք,
գործարանների՝ ճեղքն է փոքորիկոտ.
Եւ յերգը մահվան ռազմապի ճնշոց՝
անգոր աղոթքի մոմունջն է յերկչոտ,
անցի՛ր, հեռացի՛ր...

Յես, դու հավիտյան ոտք եմք իրար,
յես՝ անեղ վորոտ, դու՝ շեղ յերգ,
ինձ հավասարել յերբեք չես կարող...
Յես՝ անհատ կռիւ, դու՝ միտ հաւատարմութիւն,
անցի՛ր, մոռացի՛ր...

*
* *

Այստեղ շիրիմ ես

Դուք ձեր սիրգանեմ փոքրիկ վտանքերով,
վոր դարդարել եք ժապավեններով
այստեղի հողը չկոխեք յերբեք.
այս ձեր պատճառով մեռած սրտերն են,

վոր հող են դարձել...

Տե՛ս, այն մեկը... Խեղճ... մանուկ՝ եր դալուկ,
կնճռոտ հայացքով հիվանդ, սովալլուկ.
ձեր պալատների դռներին առաջ
զարդերում կորած ձեր շան պատառն եր

հրճվանքով կրճուճ...

Միժուճ... փոքրիկ աղջիկ եր գունատ.
յերեր քայլերով, դողդոջ մատներով
ձեր ախպակույտում մինչև յերեկո
կեր եր վորոնում... Ձեր ծառան նրան

փողոց եր նետում...

Այն մեկը... Գիտե՞ք... Նա ձեր պալատի
բարձր տանիքից անզգույշ քայլի
մահվան վտառույնով սալահատակին
փոված բանվորի մայրն է սգավոր,

վոր մեռավ ցավից...

Այս մեկը... Հարուստ, կրքոտ պատանու
դրկախառնության բիրտ վայելքների
զոհն ե... Մի աղջիկ... Այն յուր զավակն է,
վոր իր մահից հետ՝ անխնամ, անտեր

մեռելիք քաղցից...

Սա յիւ բանվոր եր՝ առույգ պատանի,
վոր յուր սովամահ մորը թողելիս
բազկաթոռի մեջ նիրհող բուրժուային
ուղում եր խխտել... Յերեք որ ճոճվեց

սյուններից կախված...

Սրանք ել ձերոնց արնոտ խնջույքի
զոհերն են այստեղ... Ձեր թմրուկների,
զոռում զոչումի ու հաղթ ծափերի
անձն ժխտրից արբած, անտրտունջ
մորթվել են այսպես...

Իսկ սրանք... Ձեր դեմ ծառացած մարդկանց
այն կուռ շարքերում ձեր զինվորների
գնդանհատների մահասփյուռ խաղից
այս դաշտի վրա անկենդան փռված
նահատակներն են...

Այս բուռը հողը մի ջահել սիրտ եր
ճեղքված նա յերկար բարախում եր դեռ
և շատրվանում արյուն ու անեծք,
ցողում ժանտ սուրն անհեղ ժանդարմի...

Իսկ այս մոխիրը...

Գործաբաններում պայթած կաթսայից
հրդեհված մարդն է... Սա՛ յեւ իմ քույրն է,
լուսազուրկ, խոնավ, փոքրիկ սենյակում
իմ թույլ ձեռքերում սովից տարածված
թոքախտից մեռավ...

Սա յեւ իմ մայրն է, իսկ սա յեղբայրս...
Իմ լավ հույսերն են, իմ վարդ հույզերն են
ո՛ր, այստեղ թաղված... Բութ վայելքներից
հավետ ժայռացած, գիտեմ անցորդ եք
ինձ հասկանալու...

Դուք նույնիսկ կյանքում դեռ չեք արտասովել
թեկուղ խնդումի անվիշտ արցունքով.
դուք ձեզ պարուրող փարթամության մեջ
մի մի դիեր եք անխնդում, անլաց,
անվիրշտ, անարցունք...

Թողեք ինձ հանգիստ... Մենակ պիտվողբում
անթիվ մահերն իմ սիրած մարդկանց.
Թավշի աշխարհը հեռու յե, հեռու...

Այստեղ վշտացած մայրերը պիտ դան,
ձեր մահը յերկներն:

Խնչ... Դեռ ուզում եք, մնալով այստեղ,

*
* *

Այսօր,
 յերբ ցանցիր հն արդին մտքերս խռնված,
 ալևոր գլխիս մեջ,
 յերբ անվերջ զնգում հն, յերեկներն իմ ապրած.
 Թվում ե, վոր վերջին անգամն եմ քեզ գրում
 քույր իմ հեռավոր...

✱

Կէարդաս մի որ
 կյանքիս դամբանի այս յերգը վերջին.
 կզգաս, վոր հավետ յեղել եմ քեզ հետ
 ու քեզնից լքված իմ կյանքն եւ այրող
 կարտան ե յեղել քո հանդիպումի.
 սիրտս վիրավոր գամբռի մի նման
 հուր սոնատներէից դուլթիչ ու այրող
 իր վերջին յերգը՝ կողկանձն ե ապրում,—
 քույր իմ հեռավոր...

*

Անկարող խոսքի մի հրդեհածին
տանջալի փառքի անհույս ձգտումի
մղձավանջն եմ յես,
այդ մղձավանջն էլ լուկ մոխրակույտն և
վառած որբրիս...

1925 μ .
Umsr

Հ Ի Մ Ա

Հիմա հաղարիննհարյուր քսան և հինգ թվականն և տիկին...
 Յերեք ձիգ տասնյակ տարիներ ևն դիակնացած իմ ճամբին,
 հիմա յես մահամերձ, սկամաղձ մի ձերուհի յիմ տիկին...
 Յերեք ձիգ տասնյակ տարիներին հաղթանակների թանգարան
 յերեք հարյուր թերթանոց իմ հուշագիր-տետրակն եմ
 ամենակուլ զհհհնիս հրերին յես ձոնում...
 Չե՛, հիմա հաղարիննհարյուր քսան և հինգ թվականն և տիկին

*

Հիշում եք... Ամենից շատ ձեզ եյի սիրում՝ յես՝ տիկին:
 Ո՛ր, ամենից շատ ձեզ եմ յես յերգել այն ջահել, հուսառատ որերին:
 Սեպտեմբեր եր, թե հոկտեմբեր չգիտեմ
 դուք դեռ այնպես քնքշաբար ժպտում եյիք ինձ տիկին,
 դուք այնպես քնքշաբար մոռանում եյիք ինձ տիկին...
 Հիշում եք ծառուղին... Քնքուշ, յերկչոտ ու վայրի
 իմ հայրենիքի յեղնիկն եյիք դուք տիկին...
 Իմ ջահել խանդավառ որերի վառ փերիչն...
 Վոր դարձաք իմ հոգու զհհհնը բորբոքող ժանտ գեղ տիկին...

*

Ե՛ր, հիմա դուք ուրիշի կինն եք տիկին...
 Դուք թողիք մթամած նկուզն ու խտրներն իմ
 պալատի վորդու հետ ընկերացաք տիկին...
 Դուք ելի մանկաբար հարցնում եք ինձ տիկին,
 թե ինչպես սիրելով յես դարձա ձեր վոխերիմը տիկին...

*

Ո՞վ ասաց, վոր ձեզ չխլից ինձնից վռակին.
 չե, հիմա դուք մեղիքի կին եք տիկին...
 Բայց հիմա հաղարիննհարյուր քսան և հինգ թվականն և տիկին,
 հիմա պալատները քո մեղիքի գերի յես իմ նկուղին...
 Այսօր հանձնեցի հուշագիրն իմ՝ կրակին.
 Կուզեմ քեզ ու մեղիքիդ, պալատներիդ հետ
 մասնել վրեժիս զհհհնի բոցերին...
 Չե՛, հիմա հաղարիննհարյուր քսան և հինգ թվականն և տիկին...

Ն Ս Տ Ա Ր Ա Ն Ը

Այրսդ ու նենգ, հետապնդող հայացքներից մարդկային հեռու բուռած բարդիւնների չնաշխարհիկ ծառուղում յերազի պես անցած, կորած կյանքիս շքեղ սրբին սպասել եմ, գեղատեսիլ, հրածամ կին, քո դալուն: Կրճիդ թափած խոսուպները քո ջրվեժող մաղերի շրջագգեստիդ յերազարեր շշնջուռով կանացի ապավինած շղարշներին յերեկոյան մութների յերկչոտ ու հեղ աղափու պես միշտ կգայիր ինձ այցի... Հրապուրող ժպտներով ճառագայթող ու նրբին, դեփոռուաշունչ շուկներով սիրաճաճանչ, յերազուն կնատեյի բարդիւնների չնաշխարհիկ շուրջալարում, նստարանին, վոր ել չկա, նստարանին մոխրացած... Վողջ աշխարհը, կասես, թեթե ողանալ եր մի հակա մեր ծառուղին ողաչու յեր, մենք յերկուսով՝ ճամբորդներ, վողջ աշխարհը հակայական մի ծաղկոց եր բուրավետ մենք՝ յերկուսով իրար գգված, քնքուշ ու հեղ ծաղիկներ... Տիեզերքը արձագանքն եր անվիշտ յերգի, բերկրանքի տիեզերքը արձագանքն եր անզուգական մեր կյանքի... Կարծում եյինք, վոր պիտ անվերջ ապրեն շքեղ ծառուղին, նստարանը, սաղարթախիտ, չքնաղաղեղ մեր բարդին. այդպես եյինք կարծում մենք միշտ, յերբ վոր այնպես հոգեզմայլ, այն վարդաբուշը ջրվեժները գեղազանգուր մաղերիդ շուշանափայլ գերդ ուսերիդ փռած անփուլթ ու անհոգ,— ապավինած շղարշներին յերեկոյան մութերի յերկչոտ ու հեղ աղափու պես գայիս եյիր ինձ այցի... Այժմ, սակայն, հեռու յես դու. մոխիրներից իմ կյանքի ամենազոր վոսկուն ծախված կինն ես դարձել ուրիշի. ու վորբացած այս ծառուղում մեր հեռքերով հրդեհված ախրասոսափ բարդենու մոտ նստարանն ել չկա... Ու կասես թե վողջ աշխարհը անապատ է անսահման,

ծղկնների, մոխիրների մի անհղերք ծով հսկա,
 վարի ծոցում խելացնոր, ասաւանդական մի ճամբորդ
 յիս ել լքված շատերի պես պիտ անտրտունջ մոխրանամ...
 Կամ կստես թե համատարած յեղինջների այս դաշտում
 տարածության բարձունքներից գահավիժած ողաքար,
 վորպէս միակ հիշատակը գերեզմանված այս դաշտի
 խրվեմ պիտի այստեղ հողում, մնամ անշարժ հավիտյան.
 իսկ դու պիտի դիտես հեռվից դղիականերից նրբակերտ,
 պիտի ապրես, ծաղրես միշտ ինձ վորպէս վոսկին ցնցոտուն.
 պիտի դիտես, պիտի ծաղրես անապատն իմ կյանքի
 պիտի ապրես, վոր միշտ ծաղրես խոլ հուշերն իմ տանջանքի...
 Բայց չե՛, կեցիք, դղիակներդ գերի յին իմ նկուղին.
 Ընկերական աշխատանքի գյուցադնական պոռթկումով
 փրվածքներում մի նոր քաղաք հսկայական պիտ կերտվե՛,
 անապատված այս վայրերն ել ծաղկոցների պիտ փոխվին...
 Մոխիրներից պիտի ծնվե և մեր սիրած ծառադին.
 անապատված, հսկայական, գերեզմանված վայրերի
 մոխիրներն ել պիտի ծաղկեն, նստարանն ել պիտ տպրե,
 սակայն այնակ, յիս հանգչելով իմ ձերության որերին,
 յերբեք, յերբեք բարդենու մոտ չեմ մնալու քո այցին...

1926 թ.,

Ստեփանակերտ

Փ Ո Ղ Ո Ց ՈՒ Մ

•

Ծաղկափթիթ մեք լեռների բազմաբուրյան մի ծաղիկ
խաղաղանիստ ձեզ փողոցում շուշաներես մի աղջիկ,—
խավարաբորբ հոգիս այրեց գեղեցկածուփ նալածքով,
րոտորատիպ սիրտս դարձավ խավարազգեստ մութի ծով .
Հեզահամբույր նուրբ ժպիտով լուսացնցուղ աչքերի
կախարդվել ե կյանքի ճամբին հեզ, զհզերող իմ հոգին.
վայելչագեղ յելևջը քաղցրանվազ մի յերգի
տրձագանքում ու հուզում ե յերկայնաձիգ իմ ուղին...
Ամենասփյուռ մի բուրմունքով գեղեցկագեղ մազերի
չարանախանձ սիրտս նորից դուրսված կասես պիտ ճչա.
նսեմաստվեր մութերի մեջ քաղցրաստուտի ծառերի
լուռթյունն ե, լուռթյունն անեղասաստ մի յերգի...

Ստեփանակերտ

1928 թ.

Թ Ո Ւ Ր Ք Ո Ւ Ն Ի Ն

Կիսականդուն մեր քաղաքում գործարանի շենքի մեջ
 մի լուսանկառ ու լուսավիտութեամբ թուրքուհի յի մեղմ յերգում
 գեղազվարճ, գիրգ ձեռները թաղած քնքուշ թելի մեջ
 գեղանշույլ մի ծիծաղով աշխատում ե ու ժպտում...
 Յեւ մի «ինչեւ» անդնդախոր կարոտի պէս սեւեռադձ
 եյությունս ազմկում ե հրաբորբոք ցատումով,—
 ինչեւ ե յես շատերի պէս մի բանվոր չեմ սրտաբաց,
 վոր միշտ դուլթված յես հրճվեյի այս աղջկա ապրումով,
 վոր մեղմընթաց, նուրբ թելերից գեղապաճույճ դազգահի
 կտուցներով բոժոժները քրքրեյի ու տայի,—
 հրաբորբոք սիրտս մնջեր զվարթարար մեղմ յերգից
 «Յերնեկ...» ասեր գործարանով այսպէս մոլոր անցնողն ինձ...

1928 թ.

Ստեփանակերտ

*
* *

Պողպատն ե պողպատում Ձեր պողպատ զիլ ձայնում
 ժպտում են ժպտացող Ձեր աչքերը, բայց... Ո՞ւմ...
 Մարգարտե բույրերի, հույլերի թեժ գինին
 պահում եք Դուք Ձեր մեջ, համ համար...
 Անհամար որերի հեքի մեջ
 ինձ ալիպես, ծաղկի պես ժպտացեք,
 ժպտացող լուսնթափ աստղերի ժապավեն իմ հոգում
 Ձեր աչքերն են, ժպիտներն են հար ապրում...
 Մարգարտե բույրերի մշուշոտ անուշում
 խանդավառ կարոտով ապրում ե իմ հոգին,
 իմ կյանքի այս լողուր համբերում
 ժպտացեք, ժպտացեք ինձ տիկին...

1928 Թ.
 Մանեֆանակերտ

812

Յ Ա Ն Կ

Ընթերցողներին	62
	3

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՅԵՐԳԵՐ

1. Յես ձեզ ասում եմ	7.
2. Գալիս ենք ահա մեր նախնիքների	8.
3. Արշալույսին	9.
4. Թե վոր ինձ նման քաղցած լինեյիք	11.
5. Քաղաքն անցյալում	13.
6. Նոր արշալույսին մեռնող խավարի	17.
7. Զշմարտությանը հյուսիսային	18.
8. Վոճրապատում	19.
9. Մարշ	21.
10. Մղձավանջ	23.
11. Հ ի ն դ	25.
12. Ձկար մի հյուդ, վոր չունենար	29.
13. Դժոզքից հետո	30.
14. Բոլոր նրանց, ովքեր յերեկ	32.
15. Կոմկուսին	34.
16. Մեղրաշուրթ, շոկոլաթ	36.
17. Ընկեր Ա. Ղարազոյոյանին	38.
18. Կարմիր Բանակին	39.
19. Լուսավորվուր յերազներում	40.

ԱՎԵՐԱԿՆԵՐՈՒՄ

20. Ալիբալկներու մ	43.
21. Ամբաստանազիր	45.
22. Այս հնամաշ ճամբի վրա	47.

ԱՌԱՆՅ ԴԱՎԱՆԱՆԳԻ

23. Արդյոք պիտի գաս	51.
-------------------------------	-----

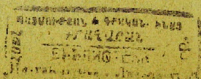
24. Անլուռ անեծքի թույնով ծանրացած	52.
25. Շան դնչից ընկած վոսկորն ենք կրծել	53.
26. Ասում են, վոր կաս	54.
27. Ղազանչեցոց յեկեղեցու փլատակներում	55.

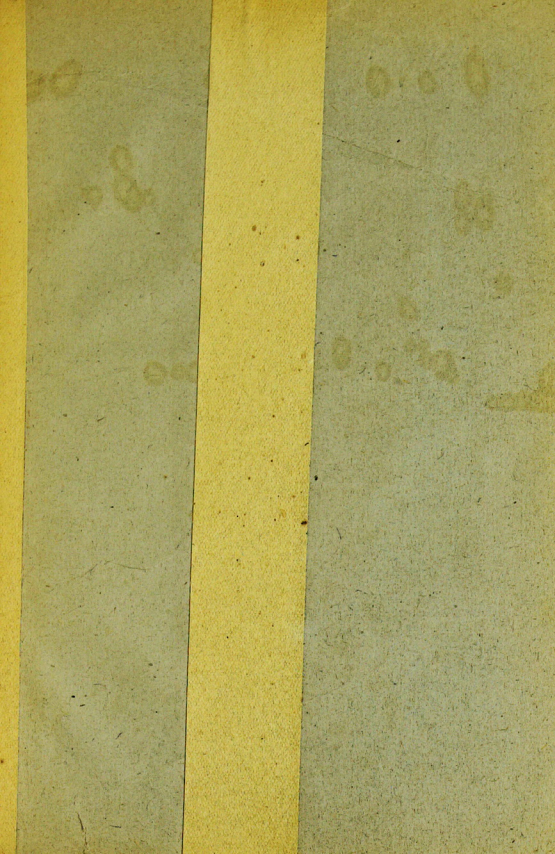
ԽԱՌՆ ՅԵՐԳԵՐ

28. Անիծվիս դու ժարդ	59.
29. Անիծվիս դու հաց	60.
30. Վարդակարմիր յերազներս	61.
31. Յես հավատում եմ	62.
32. Դեն տար ալդ հացը	63.
33. Ք ա դ ա ք ը	64.
34. Յերկրին	65.
35. Փոթորիկների աղմուկն իմ հոգում	66.
36. Ամրան անամալ	67.
37. Տեսել եմ արդյոք	68.
38. Յես և դու	70.
39. Շրջմուլիկը	72.
40. Դո՛ւ, յերազների քնքույշ թևերին	73.
41. Կասեք, նորից ապրում են դեռ	74.
42. Հրաժեշար	75.
43. Հիմա մեր յերկրի	76.

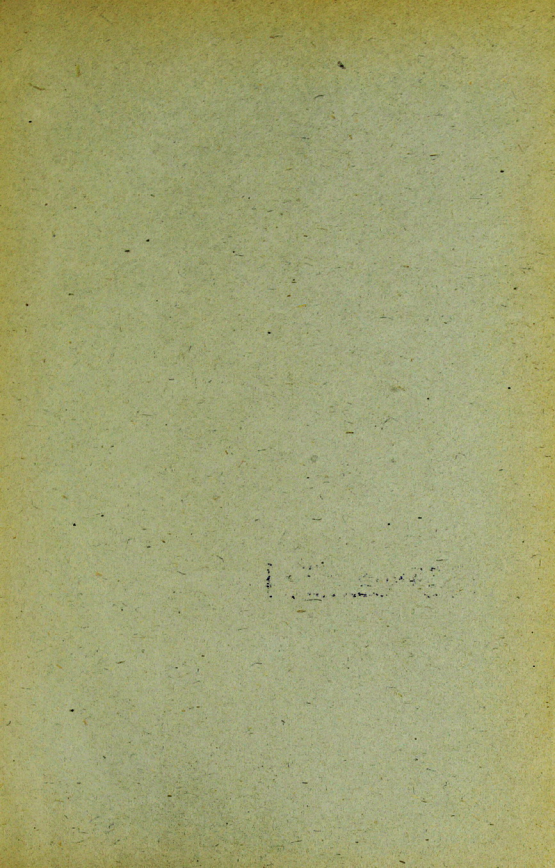
ՍԻՐԵՐԳՆԵՐ

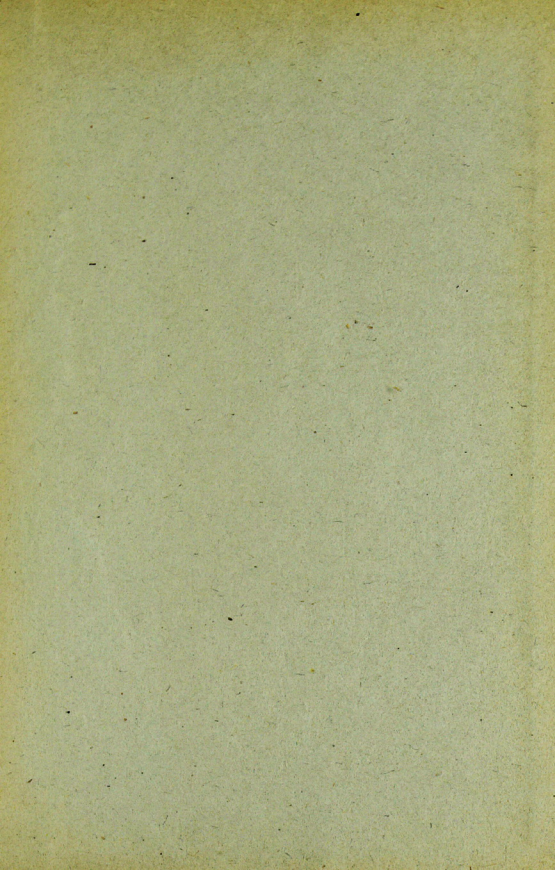
44. Նրա հիշատակամատյանում	79.
45. Աշնանալին մառախլապատ	80.
46. Նսեմաստվեր անտառներում	81.
47. Յես գիտեմ, մի որ	82.
48. Յես անապատն եմ	84.
49. Այսանդ շիրիմ և	85.
50. Այսոր	88.
51. Հիմա	89.
52. Նստարանը	90.
53. Փողոցում	92.
54. Թուրքունին	93.
55. Պողպատն և պողպատում	94.

~~ՄՏՈՒԳՎԱՅ Ը/Գ/1 Թ.~~

A 66814

ՀԱՆ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

220066814